
Noves organitzacions i moviments socials d'impacte internacional

PID_00271372

Verónica de la Torre Oropeza

Temps mínim de dedicació recomanat: 4 hores

Verónica de la Torre Oropeza

L'encàrrec i la creació d'aquest recurs d'aprenentatge UOC han estat coordinats pel professor: Jordi Mas Elias (2020)

Primera edició: febrer 2020
© Verónica de la Torre Oropeza
Tots els drets reservats
© d'aquesta edició, FUOC, 2020
Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona
Realització editorial: FUOC

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit dels titulars dels drets.

Índex

Introducció	5
1. Marc teòric conceptual per a estudiar els actors socials	7
2. Les primeres organitzacions no governamentals (ONG)	9
3. Els nous actors de la societat civil entre 1960 i 2000	11
3.1. Organitzacions no governamentals internacionals (ONGI) i moviments socials transnacionals (MST)	15
3.2. Xarxes transnacionals de defensa (XTD)	18
3.2.1. L'Aliança Social Continental (ASC)	20
3.3. Comunitats epistèmiques (CE) i <i>think tanks</i> (TT)	22
3.4. Moviments socials globals en línia (MSGSL)	25
4. De Berlín 1988 a Seattle 1999	30
4.1. Dècada de 1990. Un món cada vegada més polaritzat	31
4.2. L'empremta de Seattle al començament del segle XXI.....	36
5. Del Fòrum Social Mundial de Porto Alegre a les protestes <i>Occupy Wall Street</i>	38
5.1. Les «primaveres àrabs», moviment d'indignats, <i>Occupy Wall Street</i>	39
Resum	41
Bibliografia	45

Introducció

Aquest mòdul aborda el sorgiment de nous actors no estatals de la societat civil presents en les relacions internacionals. El nostre punt de partida en la història serà l'any 1945, amb la fundació de l'Organització de les Nacions Unides i la creació del Consell Econòmic i Social (ECOSOC). En aquest últim òrgan es va promoure la participació de les primeres organitzacions d'homes i dones, cridats a recolzar les tasques del Consell. Com veurem més endavant, l'article 71 de la Carta de les Nacions va encarregar al Consell un tema rellevant de la postguerra: els drets humans.

Uns quinze anys després van sorgir nous actors en defensa d'altres temes prolífics fins avui. És el cas de la World Wildlife Fund (WWF), creada l'any 1961 per un grup de persones de diferents països, preocupades per la conservació d'àrees silvestres i la protecció de la fauna i dels recursos naturals. El 1968 va sorgir una altra iniciativa que, en pocs anys, tindria una gran repercussió en l'àmbit polític internacional i que provocaria que molta gent prengués consciència d'aquest tema. Es tracta de la preocupació que compartien un industrial italià i el seu amic, un físic escocès, per les problemàtiques globals que, segons les seves discussions, tenien com a arrel la idea occidental que concep el desenvolupament econòmic i l'explotació dels recursos naturals considerats com a infinits. Conjuminat amb això últim, l'augment de la població mundial agreujaria els problemes del planeta. Sobre la base d'aquestes preocupacions van crear el **Club de Roma** el 1968. Aquesta iniciativa es materialitzaria en l'informe *Los límites del crecimiento* de l'any 1972. La difusió d'aquesta recerca per mitjà de les Nacions Unides va contribuir a conscienciar el públic i, sobretot, a promoure la creació d'organitzacions no governamentals nacionals o internacionals (ONG) promotores de la cura dels recursos i del medi ambient. Tenim llavors que, des de les primeres ONG vinculades a l'ECOSOC a mitjan 1940 fins a l'Acord de París al segle XXI contra el canvi climàtic, l'escenari internacional, abans espai exclusiu de les relacions interestatals, s'ha vist compartit per iniciatives ciutadanes a favor dels drets humans i dels problemes mediambientals de caràcter global.

Veurem que cada grup d'actors no estatals, en funció dels seus objectius, gestiona els seus tipus d'organització, actuació i incidència. De vegades, els actors socials amb una clara vocació política tenen èxit, és a dir, aconsegueixen algun canvi polític, i d'altres no. Les comunitats de científics, encara que moltes vegades no actuen com a activistes polítics, mitjançant les seves recerques i informes, plantegen problemes les solucions dels quals demanen un canvi de política, noves lleis i convencions internacionals. Observarem que algunes comunitats o grups de científics col·laboren de manera estreta amb moviments

Antecedents de la WWF

La WWF té el seu antecedent en la Conservation Foundation de 1948. Cal esmentar que entre els creadors de la WWF hi va haver gent de l'aristocràcia europea, com el príncep holandès Bernhard of Lippe-Bierstfeld, científics reconeguts com Julian Sorell Huxley i Gilbert Norman Plass, ecologistes com Frank Fraser Darling i, fins i tot, membres de famílies acabalades, com Godfrey A. Rockefeller.

o xarxes transnacionals encarregades de difondre els seus estudis, la qual cosa de vegades arriba a provocar mobilitzacions massives o signatures massives per mitjà d'internet.

Com a part del context històric, també farem una breu referència al moviment pacifista, en particular a les protestes contra la guerra de Vietnam. La confluència d'aquest moviment amb el dels drets civils de la comunitat negra als Estats Units d'Amèrica és una mostra de com els actors socials de diferents moviments poden arribar a convergir en una causa els valors i principis de la qual són compartits i van dirigits a un fi comú, en aquest cas el govern. Igualment, resulta interessant el rol que juguen en moments precisos l'adhesió a la mateixa causa per part de personatges clau provinents de diversos àmbits, o de gent amb prestigi i reconeixement dins de la societat on discorren les protestes. Tots aquests actors de la societat civil van unir els seus esforços per mostrar enfront del seu govern i del món la impopularitat de la guerra al Sud-est Asiàtic.

La dècada dels anys noranta és molt intensa en activisme polític en l'àmbit transnacional. Pràcticament des de 1988, abans de la simbòlica caiguda del mur de Berlín, fins a l'estrident protesta d'abast global a Seattle el 1999, organismes governamentals internacionals (OGI) i fòrums multilaterals, com ara el Banc Mundial (BM), el Fons Monetari Internacional (FMI), l'Organització Mundial de Comerç (OMC), l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) i el grup dels set països més industrialitzats (G7) seran en diferents moments el fi de les organitzacions no governamentals internacionals (ONGI), de moviments socials transnacionals (MST), de xarxes transnacionals de defensa (XTD) i de molts altres col·lectius provinents de diferents sectors de la societat civil dels països implicats. Veurem en els apartats següents quines són les causes que activen aquests moviments, com s'organitzen i com és la seva interacció enfront dels governs i els OGI.

1. Marc teòric conceptual per a estudiar els actors socials

Abans de bolcar-nos en els actors no estatals provinents de la societat civil, farem un breu recorregut per alguns dels conceptes sociològics de les teories dels moviments socials. Conèixer aquest vocabulari ens farà més comprensible les idees que descriuen aquests actors, les seves accions i les formes com s'organitzen per a difondre les seves causes i fer-se sentir enfront d'aquells a qui van dirigides, a més de sumar simpatitzants en el seu moviment.

Possiblement heu llegit o sentit parlar dels nous moviments socials (NMS) i us heu preguntat: quins són els «vells» moviments socials (VMS)? Podríem dir que els VMS daten del segle XIX, és a dir, els moviments obrer, sufragista i abolicionista. Aquests són els precursors dels moviments socials que vam conèixer fins a la dècada dels setanta, inclosos el moviment pacifista i el dels drets civils de la comunitat negra als Estats Units d'Amèrica. Els estudiosos dels moviments socials se solien detenir en els aspectes següents com els més rellevants per a conèixer aquests fenòmens socials. Per exemple, la seva ubicació dins d'un Estat, on aquest solia ser la principal unitat d'anàlisi, ja que era el principal fi de les protestes. També destacaven el seu caràcter de classe, sobretot quant a les lluites obreres. I posaven l'accent en l'enfocament dels greuges, com la injustícia i les resistències de la gent o de sectors sencers de la societat enfront d'un poder opressor, en les característiques del conflicte i en l'escalada d'aquest entre tots dos grups adversaris.

Els estudis històrics de Charles Tilly (2002) van aportar a la teoria dels moviments socials de les acaballes dels anys setanta coneixement sobre els **repertoris d'acció** col·lectiva o de confrontació. Tilly assenyalava que els repertoris són creacions culturals, una mena de guió per a l'acció, les rutines apreses i representades a partir d'accions d'altres, alguna cosa més que les formes que les protestes prenen, sigui mitjançant concentracions massives, barricades, segudes, etc., orquestrades pels organitzadors. Aquestes idees van anar afegint coneixement nou als estudis dels moviments socials a partir de la dècada de 1980. En aquest camp també són un referent autors com David Snow, Robert Benford, William Gamson, M. Zald i Dough McAdam, entre d'altres. Els tres primers van desenvolupar el concepte de **marcs d'interpretació**¹ utilitzats en les protestes (*frame* o *framing* en anglès). Snow i els seus col·legues van plantejar que els marcs són «esquemes d'interpretació» que permeten als individus percebre, situar, identificar i classificar els esdeveniments ocorreguts dins del seu espai vital i del món en general. En dotar d'un significat als esdeveniments, els marcs funcionen per organitzar l'experiència i guiar l'acció, individual o col·lectiva (Snow, Benford i Gamson, 1986, pàg. 464). Un altre concepte que enriqueix els VMS és l'**estructura d'oportunitat**, és a dir, el moment oportú per llançar una campanya o fer una crida a la mobilització. Sidney Tarrow

⁽¹⁾La construcció del coneixement és una aportació contínua als estudis previs. D'aquesta manera, Snow i els seus col·legues representen la idea de «marc» de l'acció col·lectiva, ja plantejada el 1974 pel sociòleg Goffman.

(1997 [1994]) també es va inspirar en els estudis de Tilly, quan va proposar el concepte d'«estructura d'oportunitat política» en l'estudi de l'acció col·lectiva d'un moviment social. Les oportunitats són efímeres i canviants. Segons Tarrow, «de la mateixa manera que va ser una oportunitat política el que va portar els bolxevics al poder el 1917, van ser les oportunitats ofertes per Gorbtxov les que van derrocar els murs dels estats socialistes el 1989» (1997, pàg. 178).

[L'estructura d'oportunitat política] «són aquells senyals –no necessàriament continus– que animen els agents socials o polítics a utilitzar els recursos amb els quals compten [informació, infraestructura, etc.] per crear moviments socials.»

Sidney Tarrow (1999). *El poder en movimiento: los movimientos sociales, la acción colectiva y la política* (pàg. 89). Madrid: Alianza.

El debat entorn dels NMS (dècades 1980 i 1990) també es va centrar en els aspectes culturals. Qüestions com la **identitat**, els valors, els simbolismes, la subjectivitat (sentiments/emocions) o la diversitat (ètnia, gènere) van pesar en les anàlisis. Touraine i Melucci, dos estudiosos dels moviments socials, conceben que, mitjançant l'acció, els actors socials poden modificar la societat. Els moviments socials, per Touraine (1995), abans d'apuntar cap al sistema polític, intenten construir una identitat que els permeti actuar sobre si mateixos, a partir de si mateixos. Per a Melucci, una **identitat col·lectiva** és una definició produïda i compartida per diversos grups, referida a les orientacions de l'acció i al camp d'oportunitats on té lloc l'acció (1995, pàg. 44). Els NMS s'han centrat en les identitats emergents en la cerca del reconeixement de la diversitat i la diferència, però més enllà d'aquests aspectes coincidim amb Touraine quan assenyala que el que està en joc són les normes, les identitats i les relacions socials de dominació i resistència (1995).

Melucci també s'ha centrat en les «oportunitats» per a l'acció. Per això, per a aquest autor, la identitat d'un col·lectiu és una definició compartida pels grups implicats i es refereix a les orientacions de l'acció i al camp de les oportunitats en què l'acció té lloc (1995, pàg. 44). Així, l'oportunitat representa els costos o beneficis que implicaria emprendre certes accions en un moment o un altre. No obstant això, per a Melucci en tota acció (identitat) col·lectiva hi ha d'haver una inversió **emocional** que permeti als individus sentir que es forma part d'una unitat comuna. L'acció col·lectiva mai no s'ha de reduir al càlcul cost/benefici, sinó que ha d'implicar emocions: «passions i sentiments, amor i odi. La fe i la por formen part d'un cos que actua col·lectivament, particularment en àrees de la vida social menys institucionalitzades com els moviments socials» (1995, pàg. 45).

2. Les primeres organitzacions no governamentals (ONG)

Una vegada fet aquesta breu explicació ens remetrem a la creació del primer òrgan de l'Organització de les Nacions Unides (ONU): el Consell Econòmic i Social (ECOSOC), creat el 1946. L'article 71 de la Carta fundacional de l'ONU encarrega a l'ECOSOC la promoció dels drets humans. Per a dur a terme les seves tasques, s'estipulava que el Consell es podria recolzar en el que des de llavors ja es coneixia com a «organitzacions no governamentals» (ONG), encara que també els funcionaris de l'ONU usaven el concepte de «grups de la societat civil». Així doncs, podem dir que la postguerra, l'ONU i la intervenció de personatges clau van establir els fonaments per a un nou activisme polític d'actors no estatals a partir de llavors.

«El Consell Econòmic i Social podrà fer arranjaments adequats per a realitzar consultes amb organitzacions no governamentals que s'ocupin d'assumptes de la competència del Consell. Es podran fer aquests arranjaments amb organitzacions internacionals i, si escau, amb organitzacions nacionals, prèvia consulta amb el respectiu membre de les Nacions Unides.»

Article 71, capítol X de la Carta de les Nacions Unides.

Dia Mundial de les ONG

Com a reconeixement al treball de les ONG al voltant del món, Mārcis Skadmanis va promoure la fundació del Dia Mundial de les ONG el 2009. El 27 de febrer de 2014, centenars d'ONG, agències de l'ONU i representants de la UE es van reunir a Hèlsinki per a ratificar el primer Dia Mundial de les ONG.

Fins abans de la Segona Guerra Mundial se sentien els ressos dels moviments sufragista i abolicionista, però la realitat sorgida de la postguerra va produir un nou tipus de participació dels ciutadans. Jackie Smith fa referència a una maniobra del president Franklin D. Roosevelt, que sabent que el Congrés del seu país havia tirat per terra la participació dels Estats Units d'Amèrica en la Societat de Nacions va convidar associacions de ciutadans a formar part dels plans previs de l'ONU. Aquests van formar part de la delegació dels Estats Units d'Amèrica en la conferència de Sant Francisco. La idea de Roosevelt era crear pressió popular perquè el Congrés aprovés la iniciativa (Smith, 2012, pàg. 51).

El report de la primera sessió del Consell Econòmic i Social (ECOSOC) de juny de 1946 va determinar a quin tipus d'organització se li donaria l'estatus consultiu dins d'aquest òrgan (suport en les tasques del Consell). Les característiques que havien de complir aquestes organitzacions eren: que els seus temes concernissin a les tasques de l'ECOSOC i que els seus objectius coincidissin amb la Carta de les Nacions Unides. A més, havien de representar una part substancial del camp professional dels seus membres, tenir la seva base en un

27 de febrer, Dia Mundial de les ONG

Font: en.wikipedia.org/wiki/world_ngo_day#/media/File:WORLD_NGO_DAY_logo.png

país (eren assimilades com a «organitzacions nacionals») i ser la veu dels seus membres mitjançant representants autoritzats per aquests (Willetts, 1996, pàg. 31).

La categorització de les ONG es vinculava amb l'estatus consultiu que tenien. Al principi hi va haver un assaig i error respecte a les categories que el Consell assignava a les organitzacions. En aquest sentit, cal assenyalar que la categoria C estava vinculada amb el tema de l'opinió pública i la difusió d'informació (de l'interès dels actors no estatals que tracta aquest apartat). A causa que aquest tema va promoure la participació de grups de pressió, la categoria va ser anul·lada (Willetts, 1996, pàg. 32). Es considerava que el treball de les ONG no havia de ser de caràcter polític. Així i tot, amb els anys aquestes organitzacions van aconseguir instal·lar en el si del Consell un comitè de caràcter permanent, responsable d'administrar el sistema de les ONG, com ara les noves sol·licituds per a accedir a l'estatus consultiu i pujar de categoria.

Per a no estendre'ns en l'origen de les ONG, solament direm que l'ONU i l'ECOSOC van ser les instàncies governamentals que van promoure el desenvolupament i la participació d'aquestes en l'escenari de la política internacional. El 1945 es va atorgar a 41 ONG el caràcter d'entitat consultiva i el 2018 més de cinc mil organitzacions tenien aquest estatus.

L'ONU ha facilitat la participació d'aquestes organitzacions de la societat civil en els diversos fòrums de les seves agències i d'altres organitzacions internacionals governamentals (OIG). No obstant això, a causa de les crítiques que moltes ONG llancen contra governs amb economies molt poderoses, la seva participació sol ser restringida en els fòrums del Banc Mundial (BM), del Fons Monetari Internacional (FMI), de l'Organització Mundial del Comerç (OMC) i del G-8 (Smith, 2007, pàg. 52). D'acord amb Smith, l'ONU, com una organització universal o global, pot cridar l'atenció a grups de tot el món i facilitar els esforços per a definir les **agendes transnacionals**.

Entre 1960 i 1970 van sorgir nous actors no estatals aparentment sense el tutelatge dels organismes internacionals –encara que aprofitant els fòrums multilaterals d'aquests–, moguts per un tema que llavors ja era preocupant i que cada vegada més posa en risc la vida al planeta. Clarament ens referim als primers grups d'entusiastes biòlegs i biòlogues conservacionistes, als primers grups de científics (comunitats epistèmiques) preocupats amb els canvis que llavors observaven en el medi ambient del planeta. Tal com l'informe del Club de Roma vaticinaria, els problemes observats en la naturalesa eren a causa del model de desenvolupament econòmic, de producció i de consum, l'augment de la població mundial i la bretxa que llavors es començava a obrir entre els països pobres i rics.

Lectura complementària

Per a conèixer més sobre les vicissituds de les ONG en etapes com la guerra freda i els diversos conflictes en el seu marc, vegeu **Peter Willetts** (ed.) (1996). *The conscience of the world. The influence of Senior-Governmental Organizations in the UN system*. Washington D.C.: Brookings Institution.

Agenda 2030

L'última és l'Agenda 2030, que comprèn 17 objectius de desenvolupament sostenible per a tot el planeta. Aquest programa dona continuïtat a l'agenda dels Objectius del Mil·lenni fixats l'any 2000.

3. Els nous actors de la societat civil entre 1960 i 2000

La guerra de Vietnam (1964-1972), les campanyes a favor del desarmament en els anys vuitanta i les mobilitzacions massives contra la guerra de l'Iraq són centrals per a entendre el sorgiment, l'evolució i l'impacte del moviment pacifista en l'agenda política i en la política mundial. Podem pensar que les protestes als Estats Units d'Amèrica contra la guerra del Vietnam van provocar la seva retirada del conflicte? Una dècada de massives mobilitzacions i protesta sostinguda en aquest país i irradiades a altres continents descriu en tota regla un moviment social.

El mateix es podria dir de les protestes contra les armes nuclears al Japó al llarg de dècades, l'oposició de la societat civil de França a la guerra a Algèria, o les protestes globals contra les proves nuclears del govern francès. La propagació del moviment pacifista en altres països i continents va fer que sorgissin noves aliances, xarxes de defensa que van injectar vigor, ja que quan una causa s'estén al llarg de molts anys els activistes poden caure en el desànim. No obstant això, en aquest cas «l'impacte acumulatiu del moviment va jugar un rol important, atès que van restringir, reduir i, finalment, acabar la guerra (Wells, 1994; Cortright, 2014, pàg. 484).

Cortright assenyala que la majoria d'anàlisis que es refereixen a la disminució de la guerra entre estats ho atribueixen a factors estructurals com el desenvolupament econòmic, la difusió de la democràcia i la interdependència, i «pocs atorguen un rol a l'agència social o a l'impacte evolutiu dels valors que contraresten legitimitat a la guerra. Aquests valors que són construïts socialment, amb freqüència provenen dels moviments socials i de la lluita política» (2014, pàg. 484). En aquest sentit, és interessant l'argument de Kaldor i els seus col·legues (2006, en Cortright, 2014), que assenyalen que la guerra freda no va acabar amb una confrontació bèl·lica, sinó amb les revolucions no violentes a Europa de l'Est. Per a les autores, això va ser un triomf de la societat civil, que va conduir a una major cooperació per a l'establiment de la pau i, el més important en la nostra opinió, aquest procés va reforçar el desdeny social per la militarització i l'amenaça de la violència com a mitjà per resoldre les diferències polítiques.

Cortright apunta que les protestes contra el poder militar dels Estats Units d'Amèrica a la Indoxina (Vietnam, Cambodja, Laos) van ser les més grans, les més sostingudes en la història d'aquest país. D'acord amb l'autor, les protestes contra la guerra que es van estendre cap a altres continents van servir com a combustible per a la radicalització política i el desenvolupament d'una con-

tracultura que va modelar els valors globals i la consciència (2014, pàg. 484). La primera manifestació significativa contra la guerra va congrega unes vint-i-cinc mil persones a Washington l'abril de 1965.

«A la primavera de 1968, la crueltat de la guerra va començar a remordir la consciència de molts nord-americans. Per a uns altres el problema era que els Estats Units d'Amèrica no podien guanyar la guerra, encara que 40.000 soldats nord-americans havien mort durant aquest any i 250.000 més havien estat ferits. Mentrestant, el final no es veia a la vista (les baixes vietnamites eren molt més altes que aquestes xifres).»

Howard Zinn (1980). *La otra historia de los Estados Unidos* (pàg. 474). Madrid: Segle XXI Editors.

Per a les dècades següents els activistes havien acumulat experiència quant a sumar gent a la convocatòria, un **repertori d'acció** incisiu com ara segudes, manifestacions enfront d'oficines de reclutament o accions simbòliques i directes contra l'exèrcit. Per exemple, cremar les cartes de reclutament i l'ús del lema: «We Won't Go». Una tàctica empleada entre els activistes per a no ser reclutats era declarar-se homosexual o assistir a la revisió mèdica prèvia al reclutament sense haver dormit durant dies. També, en el marc de les manifestacions, l'organització d'activitats educatives per als assistents a les marxes és molt significativa. Una altra acció com a part del repertori va ser la desobediència civil. N'hi va haver una de molt significativa l'1 de maig (*May Day*), quan la policia va arrestar més de dotze mil manifestants per intentar tancar Washington D. C.

La guerra de Vietnam també ens permet pensar en l'efecte que provoca la unió de dos o més moviments que, en principi, tenen metes diferents. En aquest cas ens referim al moviment pels drets civils dels Estats Units d'Amèrica, que va unir la seva organització i els seus activistes amb el moviment per la pau contra la guerra i contra el govern del seu país. Zinn comenta que aquest moviment va donar els primers senyals de rebot a la guerra de Vietnam:

«[...] potser per l'experiència de la comunitat negra amb el govern, aquesta desconfiava de qualsevol afirmació sobre lluitar per la llibertat [...] el dia que Lyndon Johnson va anunciar a la nació al començament d'agost de 1964 que, a causa de l'incident al golf de Tonkin, bombardejarien Vietnam del Nord, activistes negres i blancs es van reunir a Philadelphia, Mississippí, en un acte commemoratiu per l'assassinat de tres activistes pels drets civils aquest estiu. Un dels oradors va comparar l'ús de la força de Johnson a Àsia amb la violència contra els negres a Mississippí.»

Howard Zinn (1980). *La otra historia de los Estados Unidos* (pàg. 474-475). Madrid: Segle XXI Editors.

A més de l'esforç dels moviments socials a favor d'una causa, també cal reconèixer el valor simbòlic darrere de l'adhesió al moviment de gent reconeguda en les lletres, en les arts, en l'esport o en qualsevol altre camp. La conjunció d'esforços va acumulant impacte, com assenyala Wells, fins que la pressió generada per aquest esforç pressiona l'agenda política i els interessos d'un govern. Aquest és el cas de l'economista Daniel Ellsberg, l'exemple més dramàtic de dissidència dins del cercle del president Johnson. Zinn comenta que a mesura que la guerra es va anar fent més impopular, Ellsberg, que va ser elegit

per escriure la història de la guerra al Departament de Defensa, va decidir fer públic amb ajuda d'un amic el document final, que havia de ser secret, malgrat l'alt cost polític per a les seves carreres.

Com veurem en els apartats següents, el compromís amb una causa, creure-hi i difondre la història perquè més gent se sumi en la seva defensa, perquè alguna cosa canviï en la política, en la llei o en el costum, amb freqüència comporta un alt preu. Concloem aquest apartat sobre el moviment contra la guerra de Vietnam fent referència al clímax de la protesta contra la guerra. L'**oportunitat política** la van fer seva els estudiants de la Universitat de Kent en la primavera de 1970, el dia en què el president Nixon va anunciar la invasió de Cambodja. El 4 de maig, els universitaris es van manifestar contra la guerra, la Guàrdia Nacional va fer incursions entre la multitud i va disparar, amb el resultat de quatre estudiants morts i diversos ferits. No obstant això, la Universitat es va declarar en vaga i les manifestacions van continuar amb més força (Zinn, 1980, pàg. 481).

A continuació, classificarem algunes de les organitzacions d'actors no estatals procedents de la societat civil, les més representatives dins del seu camp d'acció com a actors dins del **sistema internacional** i la **política mundial**. Identificarem els seus objectius, la seva d'organització, les seves tàctiques –de quina manera han promogut els seus objectius o causa– i els assoliments que han obtingut.

Definició de sistema internacional

Ens referim al **sistema internacional** com l'entramat jurídic i normatiu institucional que regula les relacions entre els estats, entre aquests i les organitzacions governamentals internacionals (OGI), com ara l'Organització de les Nacions Unides i les seves diferents agències. Amb **política mundial** ens referim a les relacions internacionals més àmplies en què no solament hi ha els estats i els seus OGI, sinó també grups, individus i actors no estatals transnacionals. En aquest àmbit, els actors no estatals com els moviments socials vinculats als drets humans, per exemple, busquen un canvi polític enfront d'aquestes entitats. O, les corporacions transnacionals, dins dels estats i fora d'aquests, també busquen incidir a favor dels seus interessos en aquells espais creats per a aquest fi, com ara l'Organització Mundial del Comerç.

Taula 1

Denominació	Principis/metes	Interlocutors	Tàctiques	Assoliments
Organitzacions no governamentals internacionals (ONGI i MST)				
World Wildlife Fund (creada el 1961)	Viure en harmonia amb la naturalesa	Organitzacions governamentals internacionals (OGI), governs/estats, la societat civil, gent del món dels grans negocis.	<ul style="list-style-type: none"> • Impulsar la participació de socis influents i poderosos (bancs, inversors, corporacions). • Tàctica de la reputació i el descrèdit cap a empreses i bancs. • No descarta fer <i>lobby</i> (diligències) amb governs o corporacions. • Finançament de fundacions i finançament públic (<i>crowdfunding</i>). 	Canvis polítics institucionals. Influir en la presa de decisions polítiques.

Denominació	Principis/metes	Interlocutors	Tàctiques	Assoliments
Greenpeace (1971)	No violència, responsabilitat personal, independència (política i econòmica), compromís amb la naturalesa i la pau, promoció de solucions mitjançant la recerca.	OGI, governs/estats, societat civil.	<ul style="list-style-type: none"> No descarta fer <i>lobby</i> (diligències) amb governs o corporacions. Accions no violentes i creatives, confrontació directa enfront dels objectius clau (governos, corporacions, bancs) que atempten contra la naturalesa i la pau. Finançament de fundacions i públic (<i>crowdfunding</i>). 	Influir en la presa de decisions de governs i OGI, frenar accions contra la vida als oceans, contra tòxics a l'agricultura, en defensa del consum d'aliments sans, contra la contaminació de l'aire i la desforestació, contra els plàstics, exigir l'ús d'energia renovable a les corporacions, etc.
Amnistia Internacional (1961)	La defensa dels drets humans en tot el seu espectre.	Governos, OGI, corporacions, societat civil.	<ul style="list-style-type: none"> Investigar i exposar públicament fets d'abús. Fer <i>lobby</i> amb governos, empreses i altres grups poderosos. Difondre històries convincentes per a sumar suport social. Finançament públic (<i>crowdfunding</i>). 	El 1972, AI va llançar per primera vegada una campanya contra la tortura. El 1984, l'ONU va fer una crida mundial i va celebrar la primera convenció contra la tortura. El 1980 va llançar la seva primera campanya contra la pena de mort. El 1993 va llançar una campanya per reforçar la creació del Tribunal Penal Internacional (International Criminal Court, ICC).

Xarxes transnacionals de defensa

Xarxa transnacional de defensa a favor dels drets humans a Argentina. Cas: Mares (i àvies) de la Plaza de Mayo (1976-2006)	Justícia per a les famílies de desapareguts, morts i nets donats en adopció a tercers.	Estat argentí, ONU, OEA, Comissió Interamericana de Drets Humans, Amnistia Internacional, Fundació Ford, etc.	Contactes amb OGI, difusió d'històries potents sobre els greuges amb la dictadura.	<ul style="list-style-type: none"> Democratitzar la participació dins de les OGI. Canviar el comportament de les autoritats estatals. Democratitzar la política interna dels governos.
Aliança Social Continental enfront de l'Àrea de Lliure Comerç de les Amèriques (ALCA) (1993-2005). Integrada per la Xarxa Mexicana d'Acció Enfront del Lliure Comerç, per la xarxa canadense Common Frontiers, per la xarxa quebequense Xarxa per la Integració Continental, per EUA: Aliança per un Comerç Just.	Per una agenda social alternativa a la proposta oficial de lliure comerç a les Amèriques.	Alguns governos llatinoamericans, sindicats canadencs i nord-americans, societat civil.	<ul style="list-style-type: none"> Elaboració d'un projecte alternatiu d'acord amb l'ALCA en matèria de comerç, compres governamentals, inversions, agricultura, propietat intel·lectual. Elaboració i difusió de material didàctic i capacitació per a informar al públic sobre els objectius oficials de l'ALCA. Creació d'un cimera paral·lela a les cimeres governamentals: La Cimera dels Pobles (1998), antecendent del Fòrum Social Mundial. 	<ul style="list-style-type: none"> Influir en les negociacions dels temes del tractat de lliure comerç trilateral (Canadà, els Estats Units d'Amèrica i Mèxic). Reclamar la participació de la societat civil dins dels assumptes públics.

Comunitats científiques o epistèmiques i *think tanks*

Club de Roma	Advertiment dels efectes del creixement econòmic i l'augment poblacional sobre els recursos i el medi ambient del planeta.	OGI, actors estatals, societat civil.	Recerca i difusió dels seus resultats.	Crear consciència en els cercles polítics, règims internacionals i en el públic sobre problemes d'abast mundial.
--------------	--	---------------------------------------	--	--

Denominació	Principis/metes	Interlocutors	Tàctiques	Assoliments
Transnational Institute (TNI)	Promoure la construcció d'un món just, democràtic i sostenible.	TNI és el nexa entre els moviments socials, els acadèmics compromesos i els responsables polítics.	La difusió dels seus programes de recerca. «L'estat del poder» és una anàlisi anual sobre la distribució de la riquesa al món, les problemàtiques globals i el seu impacte en el sud global.	TNI és reconegut com l'iniciador de la discussió entorn del deute del Tercer Món. TNI també és reconegut com una ONG autoritat entorn dels estupefaents. El 1998 va aconseguir que l'Assemblea de l'ONU en estupefaents convidés els agricultors (camperols) llatinoamericans. TNI ha aportat estudis i anàlisis als fòrums socials, MST i ONG.

Moviments globals en línia (MGL)

Avaaz (2007) <i>El món en acció.</i>	Empoderar la gent, de tot arreu, en la presa de decisions polítiques.	Governos, OGI, CE, <i>think tank</i> independents, la societat civil.	<ul style="list-style-type: none"> Difusió d'històries convincentes, poderoses, per mitjà del correu electrònic, crides. <i>Lobby</i> o diligències amb governos. Portals d'internet en 15 idiomes. Equips de treball a 6 continents i milers de voluntaris. Finançament públic (<i>crowdfunding</i>). 	Assenyalen com la seva última «victòria» haver salvat l'Acord pel Clima de París, quan els líders del G7 van declarar la seva intenció d'allunyar el món del consum de combustibles fòssils.
Change.org (2007) <i>El poder de la teva veu.</i>	Empoderar totes les persones del món perquè puguin crear el canvi que volen.	Governos, empreses, OGI, societat civil.	<ul style="list-style-type: none"> Difusió d'històries convincentes, poderoses. Suport financer d'una fundació i finançament públic (<i>crowdfunding</i>). 	Una de les protagonistes de la protesta/moviment de les «armilles grogues» va començar la petició a Change.org contra l'augment del preu del combustible.

Imaginem una senzilla línia del temps que serveixi per a esclarir la florida de les ONG, les ONGI i els MST des de la postguerra fins a l'actualitat:

3.1. Organitzacions no governamentals internacionals (ONGI) i moviments socials transnacionals (MST)

Tots sabem que la Creu Roja Internacional (CRI) és una organització no governamental internacional (ONGI). Té el seu origen en una escena dantesca de la batalla de Solferino del 24 de juny de 1859 (entre francesos, austríacs i piemontesos), que havia deixat al voltant de quaranta mil ferits i morts. Henry Dunant, empresari suís, que va passar per l'escenari de la batalla, va quedar tan

impressionat que el 1863 es va convertir en un activista cofundador del Comitè de la Creu Roja Internacional. El desenvolupament d'aquesta organització també va estimular la creació del dret internacional humanitari, mitjançant una conferència internacional convocada pel govern suís el 1864, a petició de Dunant. Aquesta conferència passaria a la història com la Primera Convenció de Ginebra. Observem com l'acció d'una persona pot intervenir en la configuració del sistema internacional, mitjançant la creació d'institucions i règims internacionals. També la CRI ha aconseguit crear un moviment internacional, però la seva tasca humanitària es diferencia de la tasca dels moviments socials transnacionals (MST).

En la infografia es mostra la presència de tres ONGI (Greenpeace, WWF i Amnistia Internacional al món)

Font: view.genial.ly/5de02377f4c98d0f4861861c/horizontal-infographic-maps-ong-internaionales

Altres ONGI inclouen associacions de caràcter privat, com el Rotary International Club o el Moviment Mundial Scout, entre molts altres de caràcter més divers. No obstant això, els actors no estatals organitzats com a ONGI i que poden derivar en MST tenen altres metes i els seus objectius o fins per a aconseguir les seves metes són diferents, com també ho són les seves tàctiques per a aconseguir-les o resoldre una problemàtica. Comencem assenyalant que la tasca d'aquests actors esmentats en la taula 1 transcorre entre els àmbits local, regional i global i el caràcter del seu *leitmotiv* és polític. La denominació d'MST (o *transnational social movement*) donada per Jackie Smith i els seus col·legues (1997) forma part de l'univers de les ONG, però es diferencien en dos aspectes. El primer, la seva cerca de solucions a problemàtiques globals: els seus plantejaments urgeixen un canvi polític en el sistema internacional (*statu quo*). El segon aspecte té a veure amb el fet d'operar mitjançant una oficina o secretaria internacional al servei d'una filiació activa en més de dos estats.

D'acord amb Kriesberg, a causa que aquestes ONGI o MST faciliten la comunicació i la cooperació internacional, i fomenten habilitats organitzacionals, també contribueixen al desenvolupament de nous moviments (1997, pàg. 11). Les ONGI també fomenten la creació de xarxes de comunicació i intercanvi de recursos com la informació. Com Kriesberg ha assenyalat, les ONGI que tenen membres de diferents països amb interessos diversos i en conflicte poden indirectament proveir canals per a construir opcions que serveixin de pont enfront de les diferències antagòniques que puguin sorgir i, així, contribuir a la consolidació de la pau (Kriesberg, 1997, pàg. 13).

Segons Charles Tilly (2004b, pàg. 3), un moviment social és aquell que està cimentat en un **esforç públic**, en una **organització** i en la seva **permanència**. Aquestes característiques ens permeten reconèixer la tasca de WWF, Greenpeace i Amnistia Internacional, entre molts ONGI més, al llarg de diverses dècades. Són moviments socials transnacionals (MST) perquè operen per mitjà de les fronteres dels estats i els seus membres provenen de diversos països.

Són les pròpies activitats dels MST les que fomenten que sorgeixin altres MST perquè, com ha assenyalat Kriesberg, aquestes organitzacions provoquen o encoratgen la competició entre elles, fins i tot algunes vegades poden oposar-se obertament (1997, pàg. 15). Aquestes problemàtiques solen donar-se en l'àmbit regional o global i depenen dels principis i idees que cada organització defensa i de l'anàlisi que facin d'una determinada problemàtica (1997, pàg. 15). Això també ens ensenya que no tot és harmonia i cooperació entre les ONGI, al contrari, el conflicte pot estar latent i sorgir per qualsevol incident i, fins i tot, per una errada de càlcul a l'interior d'una de les organitzacions implicades.

L'origen d'Amnistia Internacional (AI) també el trobem en la iniciativa solidària d'una persona, Peter Benenson, com hem vist en el cas de la Creu Roja Internacional. Però a diferència d'aquesta última, l'activisme de Benenson no era solament de caràcter solidari sinó altament polític. Va anar contra del règim d'un país que no era el seu i va difondre l'abús de poder i les injustícies comeses per aquest règim. Per tancar el tema concernent als MST, direm que el prototip de causes de les organitzacions precursors de les actuals ONGI i MST està en les primeres associacions internacionals del segle XIX i a la primera del segle XX, les quals van aconseguir l'abolició de l'esclavitud, el sufragi universal (homes i dones), la reducció de la jornada laboral i el dret d'associació i vaga. Al segle XX, després de les dues guerres mundials, sabem més que mai que l'existència d'institucions intergovernamentals internacionals i el sorgiment d'organitzacions no governamentals en defensa dels drets, la justícia i la dignitat humana no és simplement el resultat d'acords o arranjaments interestatals, sinó que, històricament, tot això és un reflex de forces que concurrentment reestructuren els estats nacionals, freqüentment per mitjà de l'**agència** d'associacions voluntàries i moviments socials (Chatfield, 1997, pàg. 20).

Agència

En el seu llibre *The Constitution of Society*, de 1986, el sociològic Anthony Giddens va emprar el terme *agency* en lloc d'*action* ('agència' en comptes de 'acció'). Amb això explicava que «l'agència es refereix no a les intencions que la gent ha de fer alguna cosa en primer lloc. Agència es refereix als esdeveniments dels quals un individu és autor, en el sentit que aquest podria, en qualsevol fase d'una seqüència donada de conducta, actuar de manera diferent» (Giddens, 1986), per això l'agència implica poder.

L'origen d'AI

AI, al seu portal oficial, explica que l'origen de l'organització es deu a la indignació de l'advocat anglès Peter Benenson, quan es va assabentar de la sentència de set anys de presó a sis estudiants portuguesos que, en ple règim dictatorial d'Antonio de Oliveira, van fer un brindis per la llibertat. Benenson va escriure un article («The Forgotten Prisoners») en el diari *The Observer Weekend Review*, en què denunciava el fet i, alhora, encoratjava els lectors a enviar cartes de solidaritat amb els estudiants. Se'n van enviar més de mil. Això és el que en matèria de drets humans les ONG entenen com a històries convincentes o poderoses, les que mouen la gent a actuar davant una causa.

3.2. Xarxes transnacionals de defensa (XTD)

Per a les autores Margaret Keck i Kathryn Sikkink, en les albors del segle XXI era evident la multiplicitat d'actors no estatals presents en la política mundial. La manera mitjançant la qual aquests actors interactuaven era per mitjà d'estructures de comunicació en forma de xarxes. Les **xarxes** són formes d'organització caracteritzada per patrons de comunicació i intercanvi voluntaris, horitzontals i recíprocs (Keck i Sikkink, 2000, pàg. 26). Si bé hi ha diversos tipus de xarxes, com ara les empresarials, les de clubs socials, d'experts, religioses, etc., l'estudi d'aquestes autores es va centrar en el que van denominar «xarxes de defensa transnacional» (XDT), constituïdes per activistes que advoquen per la causa d'uns altres, o perquè defensen una proposta (2000, pàg. 26). Aquestes xarxes es distingeixen en gran manera d'altres per la centralitat de les **idees** i **valors** que motiven la seva formació (2000, pàg. 1). La qüestió de les «idees» és clau per Keck i Sikkink perquè és el criteri que determina si les accions que s'emprenen són correctes o no, o si els resultats d'una acció són justos o injusts, conformant d'aquesta manera els principis i valors que els activistes comparteixen (2000, pàg. 17).

Les xarxes transnacionals de defensa (XTD) cobren presència en escenaris domèstics (nacionals) i transnacionals. Destaquem la seva importància aquí on construeixen vincles entre els actors de la societat civil, i entre aquests i les autoritats. Les XTD col·laboren amb ONG o grups de la societat civil, les ajuden a ampliar els seus canals d'accés al sistema internacional. Keck i Sikkink també reconeixen que els temes en què les XTD són més prominents és en el terreny dels drets humans i en el medi ambient, perquè és on solen tenir èxit. Els seus antecedents els situen en el moviment abolicionista, en el sufragista de dones i en campanyes com aquelles que van posar fi a l'embenat de peus a les nenes xineses a la primèria del segle XX i contra la circumcisió femenina en la tribu Kikuyu.

Com en algunes ONGI i MST, la meta de les XTD és canviar el comportament dels estats i de les organitzacions internacionals a partir de les causes que defensen. Per a aquestes autores, el que hi ha al nucli d'aquestes xarxes és l'intercanvi d'informació i l'innovador és la participació dels actors internacionals no tradicionals (2000, pàg. 18), és a dir, no estatals ni organismes governamentals internacionals. Recordem els fundadors de la CRI i l'AI.

El terme *campanya* és comú en tots aquests actors no estatals transnacionals. Abans de llançar una campanya en matèria de medi ambient o drets humans, es requereixen esforços de planificació estratègica a l'interior d'una XTD, d'una ONGI o d'un MST. Hi ha temes sobre els quals es decideix no fer campanya, potser perquè els activistes els consideren problemàtics (2000, pàg. 7). Keck i Sikkink entenen per **campanya** el procés de construcció d'un problema constret pel context d'acció on es durà a terme: «els activistes identifiquen un problema, especifiquen una causa i proposen una solució, sempre amb la intenció de produir un canvi de procediment, substantiu i normatiu, a l'àrea d'interès» (2000, pàg. 26). La manera com «emmarquen» el problema o la causa, allò que les autores denominen «retrat o descripció estratègica» (del tema), funciona com un guió per als integrants de la xarxa i per al públic a qui es dirigeix la campanya.

Una xarxa transnacional de defensa pot estar constituïda per ONGI, ONG, moviments socials, fundacions i comunitats d'experts d'abast nacional o internacional. Aquests membres són els que proveeixen d'informació i serveis, són els que inicien les diligències en l'àmbit domèstic, i segons el país on actuïn requeriran o no el suport dels membres de la xarxa situats en altres latituds per a accedir a recursos com ara la informació rellevant.

L'associació **Madres de la Plaza de Mayo** cap molt bé dins del significat de Tilly sobre el que és un moviment social. Representen un esforç molt gran per sostenir les seves trobades setmanals a la plaça, davant la Casa Rosada (presidencial), amb cartells i fotos dels seus fills o esposos, demanant al govern militar respostes sobre el seu parador. Un moviment que sorgeix en una dictadura requereix molta determinació, sobretot per mantenir-se unit enfront de les amenaces de les quals pot ser objecte. El cas de la segona associació que sorgeix en el si d'aquest moviment és el de les **Abuelas de la Plaza de Mayo**. La va crear la senyora Estela Barnes de Carlotto després d'assabentar-se que la seva filla detinguda havia donat a llum un nen i després va ser «transferida» (assassinada). Abans, el marit d'Estela havia desaparegut per les forces de seguretat, però gràcies a un pagament que ella va fer a algú amb vincles en aquest grup militar va trobar el seu cos. Al cap de poc temps la seva filla va ser detinguda. Abans que aquesta «desaparegués» va trucar-la per dir-li que estava embarassada. Després d'això, la seva mare no en va saber res més, fins que algú que havia estat segrestat juntament amb la seva filla li va confirmar que havia donat a llum un nen.

Després d'aquesta notícia Estela tenia una **causa** que portava implícita la **injustícia** contra la seva filla i el seu marit: trobar el seu net «desaparegut». L'inici del contacte internacional/transnacional seria un conegut d'ella, que va suggerir a l'associació escriure a instàncies internacionals, de les quals les àvies no n'havien sentit parlar mai, per a demanar ajuda: l'ONU, l'OEA, la Comissió Interamericana de Drets Humans i Amnistia Internacional. Estela va inferir que aquestes cartes serien interceptades tenint aquests destinataris. La idea que ho inicia tot va ser enviar aquestes cartes per mitjà de gent que viatjava

fora del país. La història d'Estela Barnes, i la d'altres àvies congregades, va ser un cas d'èxit després de comptar amb el suport d'una associació científica a favor dels drets humans situada als Estats Units d'Amèrica. Les àvies van rebre ajuda d'aquesta associació per esbrinar sobre la paternitat del nen i per realitzar proves forenses al cadàver de la seva filla. Així van obtenir la prova científica que havia donat a llum un nen. Mitjançant aquestes proves Estela va poder enfortir la seva causa i lluitar juntament amb altres àvies a la recerca dels seus nets desapareguts.

3.2.1. L'Aliança Social Continental (ASC)

L'ASC, com indica el seu nom, és una aliança entre diverses associacions de la societat civil, en principi, de tres països: Canadà, els Estats Units d'Amèrica i Mèxic. Els antecedents de l'ASC, abans que es formalitzés com a tal el 1997, comencen en una associació de professionals i sindicalistes mexicans interessats en les primeres negociacions del tractat de lliure comerç del seu país amb Canadà i els Estats Units d'Amèrica, al voltant de 1992. Poc abans, aquestes persones ja havien establert contacte amb grups de la societat civil d'aquests dos països, sobretot amb organitzacions de Canadà i Quebec que tenien experiència prèvia, perquè s'havien oposat al matís del tractat de lliure comerç signat entre el seu país i els Estats Units d'Amèrica el 1991. Aquest cas és interessant pel tipus de relació i intercanvis entre gent de països amb un desenvolupament i context cultural diferents, la qual cosa implicaria algunes incidències que al final van saber sortejar. La més important seria salvaguardar els **interessos comuns**, enfocar-se en el problema o **causa** i mantenir present l'**objectiu** o fi, que eren els representants governamentals encarregats de les negociacions del tractat comercial.

Coalició

En el món de les relacions de cooperació entre les ONGI, les ONG, els moviments socials d'escala nacional i els grups de la societat civil, se solen organitzar coalicions mitjançant les quals difonen una causa. En aquest procés pretenen guanyar el suport de la societat i persuadir les autoritats perquè facin un canvi polític, sigui derogant lleis, creant-ne de noves, etc. La denominació més comuna és la de «coalició». Si atenem la definició que fa la Reial Acadèmia Espanyola (RAE) del terme *coalició*, es tracta d'una unió transitòria entre grups polítics, persones o països amb una finalitat determinada. En canvi, la paraula *aliança* és definida per la RAE com una relació duradora. En realitat, en el camp dels moviments socials i de les xarxes transnacionals, les relacions són transitòries. S'estableixen amb una comesa i quan aquesta s'aconsegueix, o no, la relació queda en un punt mort, per no dir que desapareix, ja que de vegades pot ressorgir enfront de la defensa de la mateixa causa abans defensada o de noves.

El problema enfocat per les agrupacions civils dels tres països era que els seus governs estaven negociant un acord en què els aspectes socials (ocupació, salaris) i mediambientals serien els menys importants, enfront dels interessos econòmics de les grans corporacions. Una part dels arguments de Canadà i els Estats Units d'Amèrica era que veurien tancar fàbriques als seus estats perquè marxarien a Mèxic, on els salaris eren baixos i la legislació mediambiental flexible. Els professionals i sindicalistes mexicans no van discrepar de les anàlisis dels seus col·legues d'Amèrica del Nord, defensaven que es negociés un acord a favor dels treballadors, de l'agricultura, del medi ambient i dels petits

Lectura complementària

Per a més informació, vegeu **Jackie Smith, Charles Chatfield i Ron Pagnucco (1997)**. *Transnational Social Movements and Global Politics. Solidarity Beyond States* (capítol 4). Nova York: Syracuse University Press.

sectors productius. Les organitzacions dels tres països tenien clara la manca de transparència de les negociacions, dutes a terme lluny de la premsa i de la societat civil, la qual cosa generava suspicàcies quant a la preeminència dels negocis per sobre dels aspectes socials i ambientals. Aquestes preocupacions en comú van portar a formalitzar els llaços de cooperació, assessoria i intercanvi d'informació entre les associacions dels tres països. A Mèxic es va crear la Xarxa Mexicana d'Acció davant el Lliure Comerç, que alhora agrupava desenes d'associacions de la societat civil vinculades als temes que es van negociar en el tractat de lliure comerç trilateral.

El treball de la xarxa mexicana al seu país es va veure diverses vegades entorpit perquè les autoritats li negaven l'accés a la informació i no informava la societat dels detalls de les negociacions. No obstant això, la col·laboració amb les associacions canadenca, quebequesa i nord-americana va ser de vital importància perquè mitjançant l'**intercanvi d'informació** a què aquestes sí que tenien accés la xarxa mexicana podia seguir endavant amb la seva causa, que en un primer moment era exigir a les instàncies del seu govern «democratitzar» les negociacions, és a dir, fer públics els temes que es negociaven, quin seria el paper que exerciria un país en desenvolupament com ara Mèxic davant els seus veïns desenvolupats en aquest tractat.

Finalment, el 1993 el Tractat de Lliure Comerç per a Amèrica del Nord (TLCAN) s'havia signat i ratificat. No obstant això, la col·laboració prèvia entre les agrupacions civils no va desaparèixer, es va mantenir latent i va ressorgir poc abans que William Clinton acabés el seu primer període de govern (1993-1997) i al seu gabinet germinés la idea, plantejada a la fi de l'administració de George Bush (pare), de crear una àrea de lliure comerç que inclogués tot el continent (ALCA). Aquesta va ser la prova que demostraria que els **vincles** creats entre els grups de la societat civil dels tres països seguien latents. Quan l'ASC va ser formalitzada per aquests grups el 1997, l'Exèrcit Zapatista d'Alliberament Nacional (EZLN) ja havia sorprès Mèxic i el món l'1 de gener de 1994, just quan entrava en vigor el TLCAN. L'EZLN va ser com un combustible per als nous moviments i les protestes globals contra el capitalisme de la denominada «globalització» dels anys noranta.

L'ASC, que entre 1997 i 2005 representava més de 150 ONG i moviments socials de tota la regió, també va ser el teló de fons dels fòrums socials mundials. Va posar en marxa el fòrum paral·lel i «alternatiu» a les cimera presidencials, anomenat Cimera dels Pobles, en clara al·lusió a la Cimera de les Amèriques. No menys important, i d'acord amb els objectius de les ONGI i dels MST, és que l'ASC va comptar amb el suport d'algunes comunitats epistèmiques o científiques per crear una proposta alternativa a la idea d'ALCA dels governs. Com veurem en l'apartat següent sobre aquestes comunitats, l'ASC va basar les seves crítiques en l'eufòria dels tractats de lliure comerç (TLC), amb base en recerques realitzades quant a resultats adversos en les economies de diversos països americans.

3.3. Comunitats epistèmiques (CE) i *think tanks* (TT)

La definició de Peter Haas (1990, 1992) de les comunitats epistèmiques encara és de les més acceptades en ciències socials. Per a Haas, aquestes comunitats estan integrades per grups disciplinaris i professionals, que «comparteixen un compromís amb un model causal comú [principi científic causa-efecte] i un conjunt comú de **valors polítics**. Les comunitats estan unides perquè creuen en la veracitat del seu model i en el compromís de traslladar aquesta veritat a la política pública, amb la convicció que el benestar humà anirà millorant com a resultat» (Haas, 1990, pàg. 41). La qüestió dels valors i principis en pro d'un bé comú és el que porta Haas a ser molt citat en l'estudi dels moviments socials, les ONG, els MST i les xarxes transnacionals. No obstant això, a simple vista, aquesta definició no seria vàlida per a altres CE concentrades solament en la recerca científica i en què els resultats no seran promoguts o difosos a favor d'una causa comuna. Això ens porta a considerar que algunes CE són de caràcter privat, encara que no tinguin ànim de lucre, o, almenys, no directament. Per exemple, comunitats epistèmiques com el Club de Roma o la Comissió Trilateral són, per principis, diametralment oposades en els seus objectius. Ambdues inclouen experts, intel·lectuals i professionals que pretenen, segons les seves creences, influir en la política i buscar un canvi en el *statu quo* de l'economia o política mundial. Un biaix que ens pot ajudar a diferenciar-les és saber si primordialment persegueixen un interès econòmic a favor del grup que representen.

En els anys noranta es va estudiar molt el rol de les comunitats epistèmiques (CE) i dels *think tanks* (TT). Gran part del debat era respecte a les idees o creences d'aquests grups, principalment en els autors que analitzen l'impacte que aquestes idees podien tenir en la política. Dins del camp de la nostra disciplina, una obra molt comentada va ser la de Goldstein i Keohane (1993) sobre l'efecte de les idees en les polítiques públiques o canvis en aquestes: «les idees ajuden a ordenar el món. Quan ho fan, les idees donen forma a les agendes, les quals poden influir molt en els resultats» (1993, pàg. 12). En un marc d'anàlisi racionalista, probablement l'estudi de comunitats com el Club de Roma no encaixaria, però sí en el de la Comissió Trilateral, on hi ha experts en política exterior dels Estats Units d'Amèrica, com Zbigniew Brzezinski, Henry Kissinger o Joseph Nye, a més de membres de l'elit econòmica i política de Japó, Amèrica del Nord i dels països europeus occidentals.

Ideas & Foreign Policy. Beliefs, Institutions and Political Change

El llibre editat per Judith Goldstein i Robert Keohane va dur a terme una anàlisi metodològica i sistemàtica sobre la importància de la influència de les idees en la política. Subministren una ruta per a diferenciar els tipus de creences: visions del món; principis, per distingir el just de l'injust; i causals, relació causa-efecte, com a guia als individus per a aconseguir els objectius. Cal assenyalar que els autors, si bé confereixen importància a les idees, reconeixen en la introducció del seu llibre que no tenen com a propòsit reptar la premissa racionalista que la gent es comporta de manera egoista i àmpliament racional quan intenten aconseguir els seus objectius (1993, pàg. 4 i 5).

Referència bibliogràfica

Judith Goldstein i Robert Keohane (1993). *Ideas & Foreign Policy. Beliefs, Institutions and Political Change*. Nova York: Cornell University Press.

Per a aquest apartat hem triat el Club de Roma perquè el considerarem una organització que va reforçar els moviments ecologista i mediambiental que van començar a sorgir en els anys seixanta. La preocupació dels seus fundadors pels problemes globals que llavors observaven els va portar a indagar en la manera com podien intervenir per intentar un canvi de rumb. El seu punt de partida va ser la crítica a la idea de creixement continu en termes econòmics i poblacionals, enfront de la finitud dels recursos naturals, la degradació del medi ambient i la cada vegada més contrastant divisió nord-sud. El Club de Roma no era una comunitat de científics en sentit estricte, els seus fundadors van ser un industrial italià i un científic escocès, que van posar les bases per a establir una comunitat d'estudiosos i professionals que compartissin amb ells les seves preocupacions pels problemes globals. Va ser per mitjà d'un equip de científics del MIT (Massachusetts Institute of Technology) i els seus models computeritzats que va aconseguir una recerca formal plasmada en l'informe *Los límites del crecimiento*.

Darrere d'una organització com el Club de Roma trobem l'esforç d'un grup de persones i un fort compromís a favor de la humanitat, sense importar els costos econòmics que això comportaria. A més, aquesta organització ajuda a apreciar la importància de l'acostament d'aquests actors no estatals a actors estatals i instàncies intergovernamentals internacionals, com l'ONU i l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE). L'ONU va ser el fòrum idoni per a difondre la seva recerca al món. La segona, l'OCDE, va ser clau quan va proposar al Club de Roma crear una associació (afiliació) holandesa, ja que va generar que aviat se sumessin més afiliacions. L'ONU va convocar la Conferència de les Nacions Unides sobre el Medi Ambient Humà (UNCHE, en anglès), celebrada a Estocolm el 1972. Aquesta conferència, provocada per una comunitat d'homes i dones, científics, empresaris i altres professionals, va crear un model de fòrum no governamental per altres ONGI i MST. En comparació de la forma com procedeixen aquests últims actors no estatals, per mitjà de l'acció col·lectiva o de professionals, les CE ho fan de manera diferent. També es diferencien de les ONG, les ONGI o els MST ja que són espais menys oberts a la participació pública.

Estareu preguntant-vos si les CE són el mateix o semblants als *think tanks* (TT) (literalment 'tancs de pensament'), ja que també reuneixen grups d'experts o especialistes d'una o diverses disciplines. Revisem una mica la història darrere d'aquest concepte anglosaxó, que des dels anys setanta s'ha tornat polisèmic i, per tant, problemàtic, ja que sota aquesta noció podem trobar organitzacions molt heterogènies, amb objectius i causes diferents, que fins i tot poden convergir en el treball de les comunitats epistèmiques descrites per Haas.

Durant els anys vuitanta i noranta es va iniciar el debat entorn de què eren els TT. Stone, després d'una revisió de la literatura, va trobar que el significat de TT en els anys seixanta no es corresponia amb el dels anys noranta. Una mostra d'això va ser l'Institut BRAND Corporation, que era un centre de recerca amb

molt pressupost, un nombrós equip i forts vincles amb el Pentàgon (Stone, 1996, pàg. 10). És a dir, un grup d'experts que duen a terme recerques per a una branca del govern, per la qual cosa la seva independència pot quedar en dubte.

Durant l'any 1990 molts estudis confluïen a assenyalar que la majoria dels TT eren organitzacions sense ànim de lucre, que tenien nivells mínims de fons provinents de governs –fins i tot alguns la rebutjaven per principis. Un altre aspecte que els caracteritzava era que situaven la recerca com el seu propòsit principal, al mateix temps que subratllaven la independència d'aquesta enfront d'interessos aliens. Uns altres subratllaven que la seva recerca tenia una forta orientació acadèmica i analítica. És en aquest marc d'enteniment on situem al Transnational Institute (TNI), creat el 1974 a Amsterdam, com una filial del TT nord-americà Institut d'Estudis Polítics, fundat el 1963 a Washington D. C.

Com hem comentat abans, per a conèixer la naturalesa d'una comunitat o d'un *think tank* n'hi ha prou amb indagar qui els representen, quines idees, valors i principis promouen i si aquests són congruents amb les recerques, projectes o programes que desenvolupen. En el cas del TNI, el seu primer director va ser el polítòleg i escriptor pakistanès Eqbal Ahmad, un activista del moviment pacifista que havia estudiat als Estats Units d'Amèrica, vinculat amb l'Institut d'Estudis Polítics abans citat.

Sembla que les transformacions en els objectius i la forma de gestió dels TT amb el pas dels anys són més evidents en comparació de les CE. Fins als anys noranta podem dir que hi havia convergència entre els propòsits i principis de les CE i de molts TT. El que és evident al començament del segle XXI és que hi ha una nova generació de *think tanks*. Encara que continuen provenint de la societat civil, el context en què se situen ha canviat. Per exemple, Stone (2018) assenyala que en alguns països asiàtics els TT estan localitzats en oficines de governs, també en universitats (laboratoris de polítiques) i en grans corporatius. Abans, els *think tanks* estaven establerts en els seus propis estats, on s'havien constituït legalment. Encara que amb excepcions, no solien desplegar xarxes o filials en l'àmbit internacional.

Diane Stone (2018) remet a l'aprofundiment de la integració de la Unió Europea (UE) com a reflex del treball en xarxa de grups de TT, uns entorn de les agendes de recerca política de la UE, uns altres al voltant de la Comissió Europea. Potser la pregunta que ens hem de fer –entre d'altres– és si aquestes organitzacions estan innovant o aportant idees entorn de les problemàtiques globals actuals.

Vegem el cas del TT Global Public Policy Institute (GPPi) creat el 2003, amb seu a Berlín. Va ser un dels primers TT de la nova generació, i al cap d'una dècada ha patit una transformació en els seus objectius fundacionals. Va ser creat per a l'estudi i anàlisi de problemes globals, amb la idea d'establir una xarxa entre actors públics, privats i la societat civil per a afrontar els reptes globals.

D'aquesta manera s'esperava que fessin recomanacions a les Nacions Unides, el seu principal organisme de finançament. Avui, Stone assenyala (2018) que està orientat a la consultoria d'agències de govern i organismes internacionals entorn de temes tradicionals de política exterior, com ara la pràctica de la diplomàcia, la cooperació per al desenvolupament i assumptes humanitaris.

En l'actualitat, la moda habitual són els laboratoris d'anàlisi de les universitats com la Universitat de Califòrnia i la London Metropolitan University, que proporcionen una ingent quantitat de dades processades de lliure accés i fàcil comprensió als prenedors de decisions als governs, a les empreses i també a les ONG. No obstant això, i d'acord amb Stone, el contraexemple enfront dels nous TT és precisament el TNI, al qual cataloga com un *think tank* de centreesquerra independent, enfocat en el Sud Global, que mitjançant l'aportació de recerques rigoroses i anàlisis sòlides enforteix els moviments socials internacionals. D'aquesta manera busquen aconseguir un canvi progressiu en les polítiques democràtiques per a donar solucions comunes als problemes globals. De fet, Stone comenta que els TT com TNI, OXFAM i Transparència Internacional avui representen un desafiament als TT d'universitats i corporatius, almenys en les temàtiques concernents a les polítiques públiques.

3.4. Moviments socials globals en línia (MSGI)

Els canvis tecnològics en els mitjans i dispositius de comunicació i informació, i també l'accés a internet i a dispositius com poden ser els telèfons mòbils cada vegada més a l'abast de la gent, han comportat el sorgiment de llocs d'interès públic sense finalitats de lucre en la World Wide Web (WWW). El 2001 Castells deia que internet era potencialment més persuasiu per difondre idees i accions dins d'una comunitat global d'interessos que cap altra tecnologia de la comunicació al llarg de la història. Altres usos d'internet a favor de moviments, grups i col·lectius són les llistes de correu, els programaris de col·laboració en línia, les xarxes d'igual a igual (*peer to peer networks*), vídeo, àudios, videoconferències, tot això conegut com a eines web 2.0. És evident que la innovació tecnològica d'aquesta web ha impulsat el sorgiment d'un activisme més abraçador, més global, més immediat i potser, com Castells vaticinava, més persuasiu. Dinou anys després del que va dir per aquest sociòleg, observem que aquest «potencial» s'ha cristal·litzat, com exemplifiquen els dos moviments globals d'internet presentats en la taula, Avaaz i Change.org, dels quals parlem a continuació.

Ciberactivisme

Segons l'Informe sobre la població mundial de l'ONU publicat el juny de 2019, som al voltant de 7.700 milions de persones al món. D'aquestes, segons GSMA Intelligence, l'agost de 2019 al voltant de 5.136 milions són usuaris subscrits a telèfons mòbils. Segons World Internet Users Stats, l'agost de 2019 hi havia poc més de 4.510 milions d'usuaris d'internet.

Tal com hem vist en el cas de les ONGI, els MST i les XTD sorgides en el temps a partir de 1960, les **idees, valors, emocions i un discurs** compartit entorn d'una causa són els primers passos per **emmarcar** una proposta o dissenyar una **campanya**. Aquestes tàctiques, és a dir, saber destriar entre el cost/benefici d'una **oportunitat política** abans de difondre un greuge o llançar una campanya, també són estratègies usades en les plataformes d'Avaaz i Change.org. En aquest apartat, hem denominat aquesta activitat a internet com a moviments socials globals en línia (MSGSL). En l'acadèmia anglosaxona són diversos els autors que utilitzen l'expressió *cyberactivism* (Myers, 1994; Langman, 2005; Sandvyk, 2005), ciberactivisme en català. Sia activisme en línia, digital o ciberactivisme, és cert que aquest fenomen «virtual», i alhora real, ha començat a ser un tema d'estudi per part de les teories dels nous moviments socials (NMS). D'acord amb Langman (2005):

«Una teoria contemporània dels NMS ha de considerar el rol central dels mitjans electrònics i les xarxes globals que habiliten esferes públiques virtuals [...], en la mesura que els moviments interconnectats són més com a fluxos que el de les organitzacions, això els fa fonamentalment diferents dels moviments socials anteriors».

Lauren Langman (2005). «Protest, Cyberactivism and New Social Movements: The Reemergence of the Peace Movement Post 9/11». A: V. Carthy; J. Onyett (2006). *Social Movement Studies* (vol. 5, núm. 3, pàg. 238).

Ja hem fet referència al fet que la immediatesa de la difusió d'una causa i la seva extensió global són quelcom que lleument diferencia la tasca d'Avaaz i Change.org pel que fa a la d'ONGI, XTD i MST. Quan s'observa el treball d'aquests MSGSL, en el cas de Change.org crida l'atenció que a més de ser un moviment global en línia que reforça demandes d'altres moviments com el d'Avaaz o Greenpeace, el treball de Change.org s'involucra amb peticions de caràcter individual, de persones que no tenen resposta dels seus llocs d'origen quan volen accedir a la justícia, o a algun servei públic com la salut, o per exigir un canvi en la llei que beneficiaria més gent. És a dir, aquest tipus d'organització fa partícip a la gent comuna en assumptes de caràcter públic.

El treball de les xarxes i coalicions transnacionals, dels ONGI com Greenpeace, dels MST com Amnistia Internacional, dels moviments com el de la Justícia Global i la Justícia Climàtica, que són col·lectius que comparteixen idees, valors, discursos, repertoris i tàctiques de difusió, ha aconseguit presència global gràcies a l'impuls d'internet. Així, la idea dels moviments socials nacionals i transnacionals d'antany, en què el cara a cara era crucial, a poc a poc és deixada enrere com a condició indispensable, enfront de les eines multimèdia de l'actualitat, com les videoconferències (fins i tot, des del telèfon mòbil) i la col·laboració en línia, que permeten crear i editar documents entre diverses persones, sense importar el lloc on estan.

Les tàctiques usades pels moviments socials del passat, com l'emmarcat d'històries poderoses i els repertoris, han estat reutilitzades i recreades per l'activisme transnacional dels anys seixanta i els moviments socials dels anys setanta, fins a l'activisme en línia que duen a terme Avaaz i Change.org. De fet, la tàctica del **repertori**, com les concentracions o les «assegudes», és una

Lectura recomanada

Per a aprofundir en la discussió sobre les diferents denominacions, vegeu:

G. L. Anderson i K. G. Ferr (ed.) (2007) *Encyclopedia of Activism and Social Justice*. Califòrnia: SAGE Publications.

J. S. Fernández-Prados (2012). «Ciberactivismo: conceptualització, hipòtesis i mesura». *ARBOR Ciencia, Pensamiento y Cultura* (vol. 188-756, pàg. 631-639).

NMS

Fundacions i institucions privades de tot tipus que també s'han bolcat a fer seguiment de l'activitat a la xarxa de moviments, grups i xarxes d'actors no estatals. Aquestes institucions a Espanya són: Fundació Orange, Telefónica i Unión Internacional de Telecomunicaciones, UIT. També ha provocat estudis de caràcter econòmic des d'organismes com la UNCTAD, el World Economic Forum i l'Economist Intelligence Unit. Fins i tot, Sage Publication va presentar el 2007 l'*Encyclopedia of Activism and social Justice*.

de les més recorregudes per Avaaz, qui convoca en línia i acudeixen desenes de voluntaris i seguidors per donar-se cita enfront del **fi** triat, la qual cosa els permet interactuar de manera real. En la nostra opinió, són més les convergències que les diferències entre els moviments a la xarxa o internet i l'activisme d'ONGI, MST o XTD.

Respecte al terreny de la identitat, en el sentit de pertinença a una comunitat, alguns autors assenyalen que l'activisme en línia o ciberactivisme no serà un substitut de les formes més tradicionals de la comunitat i la identitat col·lectiva (Meikel, 2002; Pickerryl, 2003; Carty i Onyett, pàg. 239). Altres autors ja han fet referència al servei d'internet com a «esfera pública virtual», perquè promou identitats col·lectives «fluides» i «destacades» que poden conduir a protestes reals (el cas d'Avaaz) i enfortir la defensa de xarxes transnacionals (Castells, 1997; Rheingold, 2002; Carthy i Onyett, 2006, pàg. 239). Altres autors, com Langman, veuen amb preocupació la pluralitat d'organitzacions que sovint competeixen per metes i la manera d'orientar-les, perquè podria conduir cap a la fragmentació i la dificultat d'establir un front unit (Carty i Onyett, 2006, pàg. 239). Per exemple, a l'enllaç «Greenpeace Eats Whales to "Save" Them» podem veure la disputa entre les ONGI Sia Shepherd i Greenpeace, situació que deixa clar que la competició entre les dues organitzacions és quelcom que pot ocórrer en qualsevol moment dins i fora d'internet.

En els dies en què aquest mòdul s'escriu, són diversos els MSGI i les ONGI que difonen la història dels incendis a l'Amazònia, inclosos Avaaz i Change.org. Aquests dos moviments han tingut un paper destacat: van aprofitar l'**oportunitat política** de la cimera del G7 a Biàrritz, França, per a dur a terme mobilitzacions amb pancartes que exigien als caps d'estat i presidents d'aquests països de pes econòmic i polític pronunciar-se i actuar a favor d'una major protecció de la regió.

Aquestes plataformes serveixen als estudiosos i analistes per a observar cap a quins temes es dirigeixen les preocupacions de la gent. També ens serveixen a nosaltres per a advertir el gran pes que aquestes organitzacions estan guanyant en la política local, nacional i global. Observar el rol que actualment tenen provoca preguntes com aquestes: contribueixen al fet que la gent adquireixi una major cultura política?, el suposat èxit d'aquests fòrums tindrà a veure amb el que es diu que els partits polítics s'han allunyat de la gent?, el fet que la gent exigeixi un dret democratitza els sistemes polítics dels seus països?, o, d'altra banda, què passaria si aquestes plataformes perdessin la seva independència política i ideològica a favor d'interessos privats? D'acord amb Castells, hem de tenir present que, així com internet es va expandir fins a convertir-se en el principal mitjà de la comunicació de l'era digital, les grans corporacions també han vingut a dominar el negoci d'internet i les companyies globals de telecomunicacions són les que han donat forma a les plataformes mòbils de comunicació.

En la taula 1 hem establert que Avaaz i Change.org són dues organitzacions d'activisme polític en línia, àmpliament conegudes en l'àmbit mundial. Solament entrant als seus portals sabem com es defineixen, les idees, els valors i els principis que van inspirar la seva creació. Qui entra als seus llocs web, li queda molt clara l'habilitat dels seus equips en l'ús de les eines 2.0, de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC). Us proposem conèixer una mica les seves pràctiques i veure al final com alguns acadèmics i investigadors estan abordant el tema del ciberactivisme.

Avaaz significa 'veu' en diversos idiomes d'Europa, Mitjà Orient i Àsia. Tota la seva organització és via internet i es defineix com «la comunitat d'activistes que apropa el poder i la veu de la gent als centres polítics de decisió en l'àmbit mundial» (Avaaz, 2019). La gent que per mitjà d'un clic al seu ordinador, portàtil o telèfon mòbil se suma a una campanya ho ha de fer mitjançant un correu electrònic que el converteix en activista de la comunitat. Actualment Avaaz diu que compta amb una mica més de 53 milions de membres a tot el món. Les campanyes abasten des de casos d'injustícia, pobresa i corrupció fins al canvi climàtic i la defensa d'espècies d'animals amenaçades. Precisament descriuen que la seva última victòria va ser l'Acord del Clima de París.

Solament entrant al portal de Change.org sabem quina és la tasca principal d'aquesta plataforma: difondre les peticions d'una persona, un grup i, fins i tot, una organització. El fi o objectiu de les peticions sol ser una institució governamental, una empresa, organitzacions públiques o privades, etc. Generalment, els propis «objectius» són els que han de donar resposta o solució a la petició. Les peticions van des d'una injustícia contra una persona o un col·lectiu fins a la defensa d'un bé comú. La petició es comparteix al lloc de Change.org. En primer lloc, la signa la gent propera al sol·licitant del suport, i en forma de xarxa la petició va creixent en signatures, que serà reeixida si la història que hi ha darrere de la seva petició és «poderosa». L'autoritat o organització al·ludida (fi) en la petició té l'oportunitat de respondre, i quan es dona una solució a la petició el creador d'aquesta emet un correu per mitjà de la plataforma Change.org anunciant la victòria.

Aconseguir canvis en política interna o externa d'un Estat, canviar el comportament dels polítics, empresaris o organitzacions, a més d'aconseguir que es derogui una llei, que es modifiqui o se'n creï una de nova a favor d'una causa o bé comú, és la manera com podem veure i conèixer fins a on arriba la influència d'aquestes plataformes. Simplement fent el seguiment de les seves campanyes o peticions durant un període determinat de temps podríem fer-nos una idea del pols de la política interna i externa dels països. Cal assenyalar que el paper de Change.org sembla ser de molta importància al Sud Global, a la regió llatinoamericana, on problemes com la pobresa, la corrupció i la deficiència dels serveis públics són molt severos. En aquest sentit, és revelador el planisferi interactiu de la seva plataforma, que deixa veure les signatures (punts vermells) de la gent en temps real. Els mapes que s'omplen amb la major quantitat de punts van des de Mèxic fins a la Patagònia; són menys al nord

Change.org

Change.org va ser creada als Estats Units d'Amèrica. Depèn d'una empresa de benefici públic (Public Benefit Corporation) responsable de la tecnologia de la plataforma i de Change.org Foundation, organització sense ànim de lucre i independent de PBC.

del continent; apareixen diverses signatures a Europa Occidental, poques al continent euroasiàtic i asiàtic, i solament alguns punts al sud del continent africà.

4. De Berlín 1988 a Seattle 1999

Sociòlegs dels nous moviments socials (NMS), entre aquests Melucci (1995, 1989), Touraine (1995) i Tarrow (1997), han argumentat que el sorgiment dels NMS es pot adjudicar a una sèrie de canvis estructurals en el sistema capitalista en el seu conjunt. En gran manera, l'activisme d'actors no estatals desplegat mitjançant moviments, xarxes i coalicions transnacionals al voltant de les trobades de l'FMI i del BM, i de les conferències ministerials de l'OMC en els anys noranta, respon, en principi, a les crisis financeres i als seus efectes negatius en les economies, principalment la dels països pobres i en desenvolupament. Els antecedents d'aquests canvis estan en la dècada 1970, i després en el decenni de 1980. En els anys setanta, l'estancament a Europa de l'estat del benestar, l'estagflació a Amèrica del Nord, la crisi petrolera i el conflicte àrab israelià, i també la «síndrome de Vietnam» als Estats Units d'Amèrica van portar aquest país a replantejar els acords de Bretton Woods, començant per tallar el vincle entre el patró or i el dòlar (Freiden, 2006, pàg. 477-514). La dècada següent, que veurem més endavant, serà per un 80% de la població mundial la «dècada perduda».

Recordem que el GATT (General Agreement Tariffs Trade), antecessor de l'OMC, va ser creat el 1947, època en què s'estaven organitzant les primeres ONG en el marc de les tasques sobre els drets humans de l'ECOSOC. Aquesta incipient societat civil organitzada que es començava a moure en la política internacional encara es mantenia al marge de terrenys com el comerç internacional. Això arriba a la seva fi de manera formal el 1995, quan l'OMC (WTO, en anglès) reemplaça el GATT. En l'Acord de Marrakech, segons l'Article V.2, queden establertes les bases perquè el Consell pugui establir els arranjaments pertinents per a la consulta i cooperació amb les ONG. Des de 1996, els acords concernents a la participació d'organitzacions no governamentals permetia a aquestes assistir a les conferències ministerials i a simposis. La millor mostra de la bona disposició o transparència va sorgir el juliol de 1998, quan es va acordar atorgar-los informes regulars i una secció oficial dins del portal d'internet de l'OMC.

Això va representar una **oportunitat política** per a les ONGI i els MST. Recordem quin era el panorama econòmic, polític i social en la dècada de 1990: en la segona meitat del segle XX els tres grans nuclis capitalistes eren els Estats Units d'Amèrica, la Comunitat Econòmica Europea (Unió Europea a partir del Tractat de Maastricht) i el Japó. A mitjan dècada de 1990, es comptabilitzaven al món unes quaranta-cinc mil empreses transnacionals, que com veurem en l'apartat d'actors econòmics són en gran manera la clau per a entendre el discurs de la globalització capitalista. D'aquestes, trenta-set mil (82%) es localitzaven als catorze països més desenvolupats, situats en la tríada anterior (Hirst i Thompson, 1999). La resta, vuit mil, se situaven en països aleshores deno-

G-7

Aquests temes són l'origen del Grup dels 7: França, Alemanya, el Regne Unit, Itàlia, Canadà (s'hi va unir el 1976) i el Japó. A iniciativa del llavors president francès Valéry Giscard d'Estaing el 1971, el grup es va reunir per definir una postura comuna enfront de la crisi i l'impacte de la supressió del patró oro. El 1997 s'hi uneix Rússia, però solament quan es discuteixen temes polítics que concerneixen a la regió euroasiàtica.

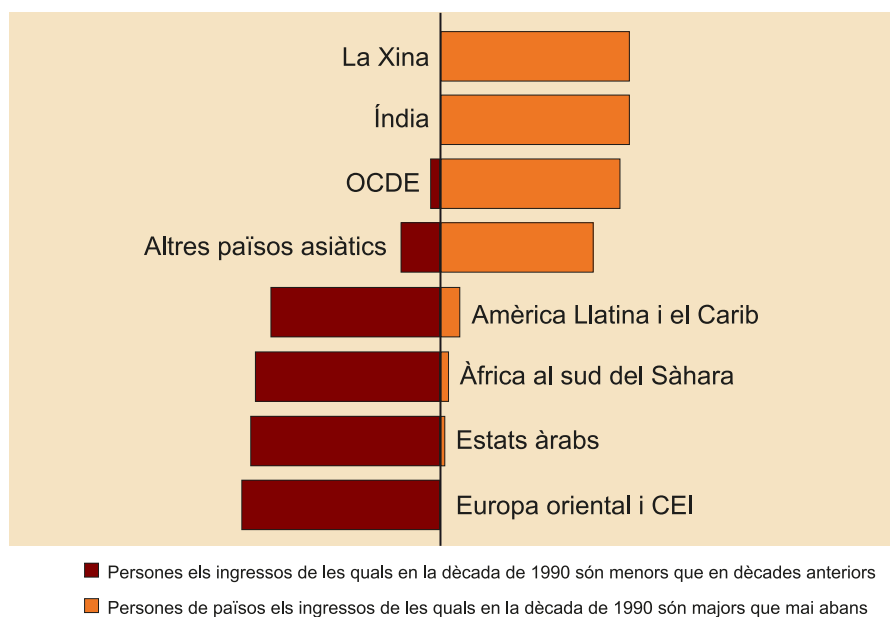
ONG en l'Acord de Marrakech

L'Acord de Marrakech reconeixia el rol de les ONG per a ampliar la consciència del públic sobre les activitats de l'OMC. El compromís era millorar la transparència i la comunicació amb les ONG. L'òrgan encarregat seria la Secretaria. Vegeu sobre aquest tema: www.wto.org/english/forums_e/ngo_e/ngo_e.htm.

minats «en desenvolupament», com ara Argentina, Brasil, la Xina, Indonèsia, l'Índia, Mèxic, Tailàndia i Turquia. En la majoria de casos, aquests països també reflectien la concentració de la riquesa i desigualtat social en l'època del capitalisme global del decenni de 1990.

4.1. Dècada de 1990. Un món cada vegada més polaritzat

L'Informe de Desenvolupament Humà (IDH) del Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD) de l'any 1995 va documentar que 1.300 milions de persones vivien en **pobresa absoluta**. En aquest any es feia un balanç sobre el decenni de 1980 (anomenat la «dècada perduda»), un període de crisis econòmiques a diverses regions del planeta (a setanta països). Va ser quan l'FMI i el Banc Mundial (BM) van preparar els coneguts programes d'ajust estructural, aplicats als països menys desenvolupats quant a les crisis dels deutes. Van prevaler els principis de macroeconomia que, traduïts a la realitat de la gent, significaven abruptes retallades de les despeses socials dels estats, la reducció del paper de l'Estat en política econòmica i una obertura al comerç i inversions, entre altres aspectes més concordes amb els plans d'inversions globals de grans les corporacions i els bancs internacionals. El PNUD va assenyalar llavors: «En el decenni de 1980, els pressupostos es van equilibrar a costa de desequilibrar la vida de la gent» (IDH-PNUD, 1995, pàg. 133).

Font: hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_1996_es_completo_nostats.pdf

Progrés humà

Al començament de la dècada de 1990, el PNUD va posar fi a l'erroni mesurament del «progrés humà» per mitjà de la directriu del creixement econòmic. Això va mostrar que en els últims quinze anys el creixement havia fracassat en uns cent països, on viu un terç de la població mundial. En el seu primer informe de 1990, el PNUD va indicar que havia iniciat un canvi de paradigma cap a anàlisis enfocades al «desenvolupament humà sostenible», en què «El fi és el desenvolupament humà, el creixement econòmic, un mitjà» (IDH de 1996, pròleg).

El PNUD assenyalava que les mobilitzacions socials de les acaballes d'aquesta dècada eren en part efecte de la seva **idea** de desenvolupament humà «[perquè] havia tocat una corda sensible [i perquè] reforça la creença que les persones havien de participar en el procés de desenvolupament i beneficiar-se'n» (IDH-PNUD, 1995, pàg. 133-134). El cert és que el concepte de desenvolupament, que continua generant debat (IDH-PNUD, 1995, pàg. 139-140), anava una mica més enllà de les anàlisis d'estabilització i creixement. També és cert que la **difusió de la idea** de «desenvolupament humà» en els mitjans i fòrums internacionals va promoure la creació de xarxes de desenvolupament recolzades en grups de la societat civil a diversos països del llavors denominat Tercer Món.

En la sinopsi de l'informe de 1996 sobre IDH del PNUD se subratllava que el món estava cada vegada més polaritzat, entre la majoria de països i a l'interior d'aquests. El PIB mundial de 1993 va ser d'uns vint-i-tres mil milions de dòlars (mmd), dels quals divuit corresponien als països de major industrialització i solament cinc als països en vies de desenvolupament, on a més s'aglutinava el 80% de la població mundial. Des de 1960, la participació en l'ingrés mundial del 20% dels països més pobres es va reduir d'un 2,3 a un 1,4%. Mentre que la participació dels països més rics va passar d'un 70 a un 85%. En aquest informe, el PNUD (1995) feia referència al creixement demogràfic als països pobres, que en part tenia a veure amb l'augment negatiu en l'ingrés per càpita. No obstant això, assenyalava que era molt simple atribuir-ho a la taxa de fecunditat, perquè així i tot la reducció hagués succeït. L'informe també aclaria que la riquesa en augment de la gent amb majors ingressos era proporcional a l'augment de la pobresa del gruix de la gent amb menors ingressos.

Les dades anteriors ens donen una major claredat del context socioeconòmic al món en la dècada de 1990. Aquest va ser un escenari propici per desencadenar la mobilització de la societat civil organitzada ja existent i, alhora, va fer sorgir nous actors socials, siguin ONG, ONGI, MST, XTD, comunitats epistèmiques o instituts de recerca en col·laboració amb els moviments socials del nord i sud del planeta. En la taula 2 es recullen les principals protestes socials des de 1988 fins a les ocorregudes a Seattle el 1999. En les manifestacions concorrien col·lectius diversos conformats per ONG ambientalistes, catòliques, de cooperació al desenvolupament, de professionals, ecologistes i sindicalistes, entre molts d'altres, els llaços dels quals van donar forma en molts casos a xarxes transnacionals, com les que van conformar el moviment contra el deute extern dels països del Tercer Món i les que van conformar el Moviment per la Justícia Global després de les protestes de Seattle.

Taula 2. De Berlín 1988 a Seattle 1999

Convocats	Ciutat, any	Objectiu o fi	Metes/assoliments
Grups i col·lectius diversos de països d'Europa.	Berlín, 1988	Cimera de l'FMI i BM	Campanyes contra el pagament del deute del Tercer Món.

Convocats	Ciutat, any	Objectiu o fi	Metes/assoliments
Diverses organitzacions de la societat civil, des d'artistes i intel·lectuals fins a grups radicals d'esquerra.	París, juliol 1989	G7	Va conduir al sorgiment del Comitè per l'Anul·lació del Deute del Tercer Món (CADTM).
Fòrum Alternatiu Rio de Janeiro. Accions contra el V Centenari del Descobriments d'Amèrica.	Rio de Janeiro, 1992	Cimera del Medi ambient (ONU)	S'inicia la celebració de «contracimeres».
Common Frontiers, Xarxa quebequesa per a la integració continental, Xarxa Mexicana d'Acció davant el Lliure Comerç, col·lectius ambientalistes i sindicalistes dels tres països.	1992-1993	Protestes contra la negociació del Tractat de Lliure Comerç d'Amèrica del Nord (TLCAN). Govers de Canadà, els Estats Units d'Amèrica i Mèxic.	<ul style="list-style-type: none"> • Estrènyer la col·laboració de les organitzacions dels tres països. • Difondre el caràcter lucratiu del TLCAN solament per als grans corporatius.
Moviment Zapatista de Chiapas (Exèrcit Zapatista d'Alliberament Nacional, EZLN).	Chiapas, Mèxic, 1 de gener 1994	Contra l'entrada en vigor del Tractat de Lliure Comerç d'Amèrica del Nord. Contra el model neoliberal i les institucions que el representen: FMI, BM, OCDE i OMC.	Es reconeix que l'EZLN posa les bases del moviment antiglobalització o per la justícia global. Se celebren dos fòrums clau: la Trobada Mundial per la Humanitat i contra el Neoliberalisme 1996 i 1997.
<i>Fifty Years is Enough!</i> ('Cinquanta anys són suficient!'). Hi acudeixen desenes de col·lectius: ecologistes, sindicalistes, feministes, zapatistes (Vivas, 2008, pàg. 42).	Madrid, 1994	Cimera anual de l'FMI i BM	<ul style="list-style-type: none"> • Difusió pública sobre les crisis financeres. • Rebuig de les polítiques de l'FMI i BM. • Primeres manifestacions dels <i>aturats</i>.
CADTM, <i>Agir Ici</i> ('Actua aquí'); sindicat francès CGT, Jubileu sud.	Lió, França, 1996	G7	Continuar el rebuig al deute extern als països pobres.
Acció Global dels Pobles, Jubileu 2000; grups ecologistes, de dones, desocupats, agricultors, etc. Jubileu va usar el repertori de la cadena humana.	Juny de 1998 a Birmingham, Anglaterra	G8	Reclamació oberta al G7 sobre l'endeutament del Tercer Món. Posa de manifest el sorgiment de Jubileu 2000.
Global Trade Watch, Fiends of the Earth.	Circula per internet al començament de 1999: Stop WTO Round	OMC	Concentració a Seattle i expectació mediàtica per a sensibilitzar el públic mundial.
Jubileu 2000 va tornar a usar el repertori de la cadena humana d'uns 10 km de longitud. Caravana intercontinental organitzada per Acció Global dels Pobles (AGP). 35.000 manifestants, entre els quals 400 activistes d'ONG, MST de tot el món.	Colònia, Alemanya, juny de 1999	G7	Jubileu 2000 va lliurar disset milions de signatures al canceller alemany Schroeder.
Direct Action Network; Global Exchange; Fifty Years is Enough Network; Jubileu 2000; ATTAC, Friends of the Earth; Third World Network; desenes de col·lectius, representants de sindicats, MST, ONG i XTD.	Seattle, novembre de 1999	OMC. La ronda del mil·lenni	Bloqueig del lloc de la cimera. Suspensió de les negociacions. Sorgeix Indymedia (Independent Media Center), una xarxa de contrainformació, a causa de la manipulació dels mitjans contra el moviment.

Deute del Tercer Món

Amèrica Llatina i Àfrica van ser les dues regions més castigades per l'endeutament a la primera de 1980, la dècada perduda. El 1982 Mèxic es va declarar insolvent i el 1985 Cuba va llançar una iniciativa pel no pagament del deute. No obstant això, la resta de països de la regió van optar per no enfrontar-se als seus creditors. A Àfrica, el 1986, el president de

Burkina Faso va instar els seus homòlegs en la 25a. sessió de l'Organització per a la Unitat Africana a no pagar el deute. Al cap de poc temps va ser assassinat i cap altre president va seguir endavant amb la idea. Aquests episodis van conduir a les mobilitzacions i protestes populars en ambdues regions, i es consideren un antecedent de la campanya contra el deute al Tercer Món (Cf. Esther Vivas, 2008, cap. 2).

Totes aquestes mobilitzacions despleguen i recreen **tàctiques** i recursos apresos dels **moviments socials**. Durant les manifestacions, previ a la gran marxa, se solen realitzar activitats didàctiques com ara conferències, fòrums de debats o tallers didàctics sobre el tema en qüestió. Es duen a terme **accions simbòliques** com la del «Tribunal dels pobles sobre l'FMI i el BM». També, van aprofitar **oportunitats polítiques** com el pronunciament del Vaticà, mitjançant la Comissió Pontifícia Pau i Justícia de 1987, sobre les dimensions ètiques de les crisis dels deutes. Una segona oportunitat va ser la celebració del cinquantesim aniversari de l'FMI i el BM, que va suposar la creació de la xarxa *Fifty Years is Enough!* ('50 anys són suficient!'). L'any 1997, aquesta xarxa comptava amb cinc-cents grups afiliats de tot el món, un 70% dels quals provenien del Sud Global (Donnelly, 2002; Vivas, 2008, pàg. 42).

El moviment contra el deute extern va anar creixent. A Anglaterra es va crear la xarxa catòlica Jubileu 2000, a partir del pronunciament del Vaticà com a promotor de la cancel·lació del deute dels països més pobres enfront dels organismes creditors. Les conferències episcopals de països deutors i no deutors es van unir a la crida en vigílies de l'arribada de l'any jubilar (Vivas, 2008, pàg. 43 i 44). Sens dubte, la implicació de l'Església va impulsar en l'àmbit global la campanya contra el deute extern. Una altra iniciativa influent va ser la de *Le Monde Diplomatique*, ATTAC (Associació per una taxació sobre les Transaccions Financeres Especulatives per a l'Ajuda dels Ciutadans). Aquesta associació també és el resultat de les contínues protestes i mobilitzacions durant 1990. ATTAC va ser creada a partir de la proposta de l'economista James Tobin de taxar les transaccions financeres internacionals. No obstant això, aquesta va més enllà de la qüestió econòmica, ja que la seva causa plantejava una qüestió ètica: establir un control democràtic als mercats financers i a les seves institucions, i també als paradisos fiscals.

Davant el desprestigi al qual estaven sotmesos aquests organismes des de la dècada de 1990, el BM va promoure la creació d'alguns mecanismes mediàtics que desviessin l'atenció del públic davant les crítiques. En 1996 el BM va llançar una iniciativa per als països pobres altament endeutats (PPAE, HIPC en anglès). Considerant la petició del moviment contra el deute, el Banc va anunciar el 1996 que 42 països es beneficiarien fins a un 80% de l'anul·lació del seu deute. Al final, el 2005 solament 18 països es van beneficiar de l'anul·lació del seu deute, els més pobres. La resta solament va aconseguir una reducció del 6% entre 1996 i 2003. També, enfront del descrèdit que va rebre el BM, aquest va idear altres mitjans per a rescabalar el paper de la institució enfront de grups de la societat civil dels països pobres. Per exemple, mitjançant ONG, el BM va

Lectura recomanada

Per a conèixer més sobre el paper dels moviments, xarxes i ONG transnacionals que han fet seguiment de les propostes del BM i de l'FMI per a, presumiblement, reduir els deutes, i també les propostes que especialistes dins del Moviment Antiglobalització han presentat a aquests OGI, vegeu Eric Toussaint (2019). Banco Mundial: un golpe de estado permanente [en línia]. Comité para la abolición de las deudas ilegítimas.

posar en funcionament els coneguts com a «préstecs tous» (*soft loans*, en anglès), sobretot els encaminats a recolzar cooperatives de dones en aquests països, que, pel que sembla, almenys en l'àmbit micro, ha donat alguns resultats.

Si bé és cert que les protestes i el sorgiment de moviments com ara el Jubileu 2000 i de centres de recerca com pot ser el Comitè per l'Abolició dels Deutes Il·legítims (CADTM) van fer que el problema del deute extern incidís en l'agenda política del BM, de l'FMI i del G7, el problema encara persisteix. Això ens porta a considerar que dins dels moviments hi ha heterogeneïtat i, sobretot, una manera diferent de veure i plantejar la solució als problemes. Per exemple, per al Jubileu 2000 va ser un gran èxit aconseguir una cancel·lació de trenta-quatre mil milions de dòlars el 2003 i la promesa de més cancel·lacions. Per la seva banda, el CADTM assenyalava el 2005 que a pesar que el G7 havia declarat públicament aquestes cancel·lacions en aparença generoses, el cert és que seguien cobrant el deute als 42 països més endeutats. Per a Eric Toussaint (Vivas, 2008, pàg. 148) els assoliments **simbòlics** eren els més significatius al sud. Aquí els moviments socials s'haurien de mantenir posicionats contra el deute. Dins del moviment Jubileu 2000, Jubileu Sud tampoc no era optimista, a diferència del seu parell anglès, i plantejava que les concessions del G8 havien estat irrisòries (Vivas, 2008, pàg. 148).

Totes les manifestacions de rebot esdevingudes durant l'any 1999 tindran un desenllaç el novembre de 1999 a la ciutat costanera de Seattle. El detonant previ a les protestes allí ocorregudes va ser la filtració de l'esborrany de l'Acord Multilateral d'Inversions (AMI). Es diu que l'OCDE era el marc de negociació a porta tancada d'aquest document, que era un tractat internacional orientat a la protecció de les inversions estrangeres i que comprometia la capacitat regulatòria dels estats (Seoane i Taddei, 2001, pàg. 101; Pastor, 2002, pàg. 35). El Transnational Institute (TNI), *Le Monde Diplomatique* i Public Citizen s'atribueixen haver aconseguit l'esborrany de l'acord. Mentre que Friends of the Earth i Global Trade Watch, ONG nord-americanes, es van encarregar de la seva difusió per internet, fins a aconseguir, l'agost de 1999, vuit-centes adhesions a la crida contra l'AMI, provinent de més de setanta països.

En vigílies de la trobada de l'OMC, desenes de milers d'activistes s'havien congregat a la ciutat. Abans de la cerimònia d'obertura, milers de manifestants havien envoltat la seu, sota el lema: «No hi ha globalització, sense representació». Membres del sindicat nord-americà AFL-CIO acusaven l'OMC d'ignorar els drets laborals, ja que no restringia el comerç de béns produïts a fàbriques amb mà d'obra infantil (Frieden, 2006, pàg. 459). Mentrestant, centenars de manifestants s'apropaven a la seu. La policia, que en va volia impedir-ho, va optar per impregnar la zona amb gas pebre, que fins i tot va traspasar a l'àrea on es realitzava la trobada. Són diversos els testimoniatges de com va transcórrer la resta del dia, de com grups de gent violenta van fer incursions en la marxa i van ocasionar destrosses en aparadors de botigues i restaurants. L'alcalde de la ciutat va declarar el toc de queda entre les 19 i les 7 hores del matí de l'endemà, 1 de desembre. Els representants de l'OMC es van disposar

a continuar la trobada del dia anterior. No obstant això, al final no van aconseguir cap acord important. Les estridents protestes i incursions de la policia van contribuir a entorpir les converses. El pitjor per a l'OMC va ser que els titulars mundials s'enfocaven en les protestes i no en com aquestes havien endarrerit les converses de la trobada (Frieden, 2006, pàg. 459). Fins i tot el llavors president Clinton va emetre un comunicat amb la intenció de calmar els ànims, dient que les protestes pacífiques eren «sanes», que calia un enfocament més conscient socialment que relacionés el comerç, els drets laborals i el medi ambient (Frieden, 2006, pàg. 459).

Com apunten diversos autors (Freiden, 2006; Pastor, 2002; Seoanne i Taddei, 2001), la «batalla de Seattle» ha passat a la història com un desafiament a l'ordre econòmic mundial, el comerç internacional es va polititzar. Institucions com ara l'FMI, el BM i l'OMC estaven acostumades a negociar en la «foscó», però a partir de llavors havien estat exposades a la llum pels que desconfiaven de la integració global (Frieden, 2006, pàg. 460), acollida per un discurs benivolent de la globalització.

4.2. L'empremta de Seattle al començament del segle XXI

Només començar el segle XXI, el record de Seattle no va donar treva a les trobades següents de l'FMI, el BM i el G7. Les manifestacions de rebot es van iniciar amb la trobada del Fòrum Econòmic de Davos (FED) al gener. La tàctica i consigna dels moviments va ser: «On ells es reuneixin, allí estarem nosaltres». Fins i tot al febrer, a la UNCTAD li va tocar ser escenari de protestes en el marc de la seva X Cimera, i van assistir a la seva seu més de cent ONG i moviments. Al març, va sorgir un altre moviment transnacional molt important: el Moviment Mundial de les Dones (MMD). Es va presentar com un fòrum en què s'analitzava la situació d'opressió de les dones en el marc de la globalització. D'aquesta manera, el moviment va fer convergir les seves peticions amb les de la resta de sectors socials representats en el Moviment Antiglobalització o Moviment per la Justícia Global (MJG). La «globalització des de baix», frase utilitzada pels propis moviments en al·lusió als reclams de la societat, havia sacsejat la globalització de les més altes instàncies de la política internacional.

El juny de l'any 2000, les protestes tornen a Europa, li va tocar el torn a l'OCDE a Bolonya, Itàlia. A la fi de juny, a Okinawa, el Japó, hi va haver manifestacions en el marc de la reunió del G7 contra el deute dels països pobres i, a més, una demanda pròpia dels okinawencs: la retirada de les bases militars nord-americanes. Al setembre, va succeir a Melbourne, Austràlia. A la fi de setembre, a Praga, on de nou una sorollosa manifestació contra la reunió del BM i l'FMI va obligar a avançar la seva conclusió. Al desembre, a Niça, contra la cimera de la Unió Europea, en què els participants van decidir acabar abans la reunió enfront de la previsió de l'arribada de més manifestants. Com assenya-la Seoane i Taddei, l'any 2000 va acabar consolidant la coordinació entre els

diferents moviments, organitzacions, xarxes i ONG. Alhora que les protestes es van intensificar, també es van expandir per tots els continents (Seoane i Taddei, pàg. 108 i seg.).

Enfront de les onades de protestes després de Seattle el 1999, governs com el canadenc van prendre mesures precautòries abans de celebrar trobades oficials, com seria el de la III Cimera de les Amèriques a Quebec el 2001. El Servei d'Intel·ligència i Seguretat Ciutadana de Canadà va preparar un informe en què reconeixia el suport mundial que el Moviment Antiglobalització (DT) havia aconseguit. Deia que aquest suport es devia a la naturalesa global de l'objectiu del moviment. L'informe esmentava diverses marques corporatives i OGI, com ara l'FMI, el BM i l'OMC, com els blancs principals del moviment. Subratllava que aquestes OGI eren assenyalades pel moviment com el cap visible de la globalització econòmica. A més, assenyalava que el moviment acusava aquests organismes de ser els instruments dels interessos corporatius, que exerceixen més poder que els governs elegits democràticament, i que estaven motivats per un interès de lucre. L'informe conclouia subratllant que la base del discurs del moviment era una crítica a la filosofia capitalista promoguda per activistes d'esquerra i militants anarquistes (Pastor, 2002, pàg. 38).

Com assenyalava Pastor, a partir de Seattle, els grans mitjans de comunicació van reconèixer l'emergència d'un nou actor social i polític [transnacional] que van denominar moviment antiglobalització, encara que els seus partidaris preferien denominar-lo Moviment per la Justícia Global (2002, pàg. 35). També podem dir que aquest moviment havia contribuït al fet que els governs es tornessin conscients de la deslegitimació del capitalisme global, de les regles del joc que en matèria de comerç i transaccions financeres imposaven l'FMI, el BM i l'OMC.

D'igual manera, es podria pensar que les protestes de Seattle amb les quals es tanca l'explosiu decenni de 1990 van contribuir al fet que l'exvicepresident del BM, Joseph Stiglitz, fos acomiadat del seu càrrec, ja que a l'empara d'aquests fets va decidir presentar un informe crític dels ajustos estructurals que l'FMI i el BM van aplicar als països pobres i en els menys desenvolupats. La revista *The New Republic* va publicar un article d'Stiglitz en què exposava els motius de la seva renúncia. Aquí refereix que la crisi econòmica global va començar el 2 de juliol de 1997 a Tailàndia. Fa al·lusió a com diversos països d'Àsia havien aconseguit millores en els terrenys de la salut, educació i ingressos i en la reducció de la pobresa. Deia que tot això es va enfonsar per la forma com es van obrir els seus mercats financers i de capital. En aquest article, Stiglitz assenyalava més d'una vegada que el Departament del Tresor dels Estats Units d'Amèrica solia pressionar l'FMI i el BM.

5. Del Fòrum Social Mundial de Porto Alegre a les protestes *Occupy Wall Street*

Tretze mesos després de les protestes de Seattle es va celebrar el Fòrum Social Mundial (FSM), a **Porto Alegre**, Brasil, del 25 al 30 de gener de 2001. Amb el lema «Un altre món és possible», es va realitzar a manera de contracimera del Fòrum Econòmic Mundial de Davos, Suïssa, on es reuneixen actors estatals i representants de corporatius de la banca i finances transnacionals. Allí acudeixen com a convidats polítics, periodistes, intel·lectuals i professionals de diversos camps. Després de Seattle, el FSM neix com el fòrum aglutinador d'organitzacions sectorials de la societat civil, ONG, ONGI, MST, XTD, comunitats epistèmiques i tots aquells sectors crítics del model econòmic sostingut per les institucions i fòrums financers internacionals. Per al FSM, «Davos representa la concentració de la riquesa, la globalització de la pobresa i la destrucció del nostre planeta» (Pastor, 2002, pàg. 63). El primer FSM va arrencar amb una marxa de 4.700 delegats representants de moviments i ONG de tot el món (Seoane i Taddeis, pàg. 114). Intel·lectuals i activistes simpatitzants amb el moviment, com Michael Löwy, van denominar el FSM com una «internacional de les resistències» (Seoane i Taddei, 2001, pàg. 117). Uns altres, com Ignacio Ramonet, comparaven els anys previs a l'FSM amb la Primera Internacional.

Fòrum Social Mundial

La idea de crear un fòrum com l'FSM va sorgir d'un col·lectiu de moviments i organitzacions socials brasileres, que van comptar amb el suport de *Le Monde Diplomatique* per a realitzar-la. Es va escollir la ciutat de Porto Alegre a causa de l'experiència del «pressupost participatiu» nascuda dotze anys abans. Era una mena d'experiment democràtic del govern municipal a càrrec del Partit dels Treballadors. La iniciativa feia participar els ciutadans de la destinació dels diners públics en benefici de la comunitat (Seoane i Taddei, 2001, pàg. 97).

Segueix endavant l'FSM? L'FSM també s'ha dividit en trobades mundials per àrees temàtiques vinculades a les problemàtiques globals, com ara l'aigua, l'educació, la pobresa, etc. L'últim FSM es va celebrar el 2018 a Badia Salvador, Brasil. Com no podia ser d'una altra manera, la situació política, social i econòmica a l'interior dels països i en l'àmbit global impacta en els moviments. Prou esmentar l'atac contra les Torres Bessones, la subsegüent invasió a Afganistan i després l'ocupació de l'Iraq, com a exemples d'esdeveniments que van alterar l'escenari internacional. En el cas de Brasil, lloc de naixement de l'FSM, la situació prèvia i posterior a la destitució de la presidenta Dilma Rousseff va estancar les relacions del moviment amb l'Estat. El marc ideològic d'un govern altera les relacions entre aquest i la seva societat civil, tal com ha succeït des de la destitució de Rousseff, del Partit dels Treballadors, fins a la present Administració ultraconservadora del president Jair M. Bolsonaro. D'altra banda, l'activista de l'FSM, Rita Freire, en una entrevista, va declarar que el trasllat

de la Secretaria del Fòrum al Marroc, que facilitava el funcionament del seu consell internacional, estava afrontant-se amb les dificultats. Aquests factors, entre d'altres, minven l'energia d'un moviment.

No va ser fins a la quarta edició o trobada de l'FSM quan aquest va sortir de la seva seu original de Porto Alegre. L'èxit dels primers fòrums tenia a veure amb la pròpia novetat, amb la participació de coneguts intel·lectuals simpatitzants del moviment, amb el lingüista Noam Chomski, amb activistes com Naomi Klein i amb la participació de conferenciantes com el propi Joseph Stiglitz. Les dinàmiques que després del V Fòrum es van assajar, conjuminat amb altres factors com ara problemàtiques internes als països i l'economia mundial, són aspectes que incideixen en l'energia dels moviments. La celebració del VIII FSM sense una seu en particular, i a tot arreu alhora, o la realització «policèntrica» del Fòrum, és a dir, a diversos llocs, han desconcentrat la seva energia.

En paral·lel a aquestes trobades durant la primera dècada del segle XXI, van transcórrer les conferències ministerials de l'OMC. El Moviment per la Justícia Global (MJG) va convocar massives protestes en les primeres sis trobades. La de Cancún el 2003, que es preveia que no prosperaria a causa dels resultats de la conferència prèvia, més el succeït durant l'acte inaugural (el suïcidi d'un agricultor activista sud-coreà), va acabar per entelar-la més. Es pot dir que el cúmul de protestes de la dècada prèvia, que acaben a Seattle el 1999, també va trastocar la relació entre els països membres de l'OMC. Una possible causa podem trobar-la en el teixit d'aliances entre els països de menys desenvolupament i els països en desenvolupament, enfront dels representants dels països industrialitzats.

Aliances entre països

Es van crear diverses aliances entre els països en desenvolupament i menys desenvolupats després de la IV Conferència Ministerial celebrada el novembre de 2001 a Doha, Qatar. Vegeu sobre aquest tema, **V. de la Torre** (2006). «Activismo político transnacional: la rendición de cuentas del comercio mundial». *Aldea Mundo*.

5.1. Les «primaveres àrabs», moviment d'indignats, *Occupy Wall Street*

Les protestes conegudes com les «primaveres àrabs», esdevingudes entre 2010 i 2013, es van iniciar a Tunísia i es van propagar a Egipte, Líbia, Iemen, Algèria i Síria, entre altres països. El cas més greu a partir d'aquestes protestes és el de Síria, que porta set anys de conflicte armat. El principal tema de les protestes són les condicions de vida de la gent i la demanda d'una major participació política de la societat.

A Madrid i Barcelona, membres de la plataforma Democràcia Real Ja es mostren davant la societat i les autoritats el 15 de maig de 2011 com el moviment d'«Indignats». Una altra protesta que sorgeix de la irradiació d'indignats és la que s'inicia a Nova York el setembre de 2011, d'aquí la consigna *Occupy Wall Street*. Aquestes mobilitzacions podem considerar-les com un ressò de l'MJG? És cert que aquestes protestes podríem analitzar-les des del «informativisme» de la societat xarxa de Manuel Castells (2001), com ho hem fet en l'apartat dels moviments globals en línia. No obstant això, en aquest punt ho abordem com a manifestacions que han tingut com a marc (*framing*) l'MJG, perquè són protestes que apunten el poder econòmic nacional i transnacional com a res-

ponsables de la deterioració del nivell de vida de la gent. Són actors socials que, en primer lloc, elegeixen com a fi les autoritats dels seus territoris, i exigeixen una major democràcia i defensa dels seus drets socials i polítics.

En el 15M i en *Occupy Wall Street* hi ha una clara al·lusió a la concentració de la riquesa i la dominació de les elits econòmiques globals. Les protestes ocorregudes des de les primaveres àrabs fins a *Occupy Wall Street*, citant Ulrich Beck, són manifestacions que s'anticipen enfront del risc financer global, perquè aquest «és una amenaça que es percep, de forma clara, a tot arreu» (Bosquet, 2012, pàg. 93). El «risc financer global» com a percepció consolidada a Seattle pels moviments socials prové de l'FMI, del BM, de l'OMC o de l'OCDE. Les protestes als països àrabs, en el moviment d'indignats i *Occupy Wall Street*, tenien en principi un fi dins dels seus territoris, que eren els seus governs.

En aquest mòdul hem après què és un moviment social. Per a constatar si una mobilització o protesta s'ha convertit en un moviment social, n'hi ha prou amb recordar si el moviment s'ha organitzat i si s'ha sostingut en el temps. En un sentit estricte, aquestes manifestacions no s'han concretat com a moviment. En el cas dels indignats, alguns dels seus representants van sortir del moviment per formar un partit polític. No obstant això, la causa central del moviment ha complert almenys en dos aspectes importants: ha transcendit les fronteres i ha contribuït a conscienciar políticament una bona part de la societat del seu territori. El percentatge de vots obtinguts pel nou partit polític procedent del moviment és una mostra de la sensibilització de la societat davant les problemàtiques que «emmarcaven» la seva causa.

Les protestes d'*Occupy Wall Street* anaven contra la creixent desigualtat econòmica als Estats Units d'Amèrica, contra la influència del poder corporatiu (de les altes finances) al govern d'aquest país. El seu lema «Som el 99%» és una al·lusió a la concentració de la riquesa, que buscava sensibilitzar el poble nord-americà. La seva causa també denunciava els deutes dels estudiants a causa dels préstecs i els desnonaments, que havien augmentat arran de la crisi de 2008. *Occupy Wall Street* no va aconseguir la contundència necessària per a sacsejar l'epicentre del poder econòmic global. La força policial contra els manifestants va ser dissuasòria després del primer desallotjament i quan van intentar reagrupar-se després que es complís un any de donar-se a conèixer. Com altres moviments, les seves xarxes estan en repòs, les seves demandes no van ser ateses, potser per això es mantindran esperant una **oportunitat política** per tornar a sortir de nou.

Resum

Hem començat aquest mòdul amb un recorregut breu pels conceptes sociològics que formen part de les teories dels moviments socials. Aquest vocabulari l'han construït historiadors, sociòlegs i politòlegs al llarg de moltes lectures històriques sobre protestes, revoltes i conflictes oberts entre la gent comuna, majorment camperols, i els poders dominants segons l'època. D'ara endavant, sabrem com identificar les protestes i les mobilitzacions dels moviments socials. Coneixem com es teixeixen les aliances entre els activistes d'un moviment social d'un país i un moviment social d'un altre. Sabem com es construeix una xarxa transnacional. Sobretot, sabrem de què ens parlen els que es refereixen als moviments socials i comentin aspectes com la **identitat col·lectiva**, l'**agència** d'actors socials, el **marc d'interpretació** d'un moviment, el seu **repertori d'acció** o l'**oportunitat política** que ho va beneficiar.

Hem fet referència a l'origen de les ONG, en el marc de l'ECOSOC el 1947. Hem elaborat una taula en què hem classificat les diverses organitzacions d'actors no estatals o de la societat civil, aquelles que han emergit des de la dècada de 1960 com a actors internacionals. El sorgiment d'aquestes organitzacions va significar portar a l'agenda política internacional temes d'interès general, com és el cas de la fundació conservacionista World Wildlife Fund (WWF), Greenpeace o el Club de Roma. La taula 1 fa una classificació d'aquestes organitzacions considerant el caràcter de la seva causa i dels seus objectius. Hem catalogat la WWF com una ONGI (organització no governamental internacional) dedicada a la protecció de les espècies i a la conservació dels recursos naturals, entre altres temes, però els seus objectius no són com els de Greenpeace o Amnistia Internacional (AI), que busquen incidir en la política dels països i en l'àmbit internacional, en defensa de les causes que defensen. A aquest tipus d'organització les considerem MST (moviment social transnacional). Aquest últim té la capacitat d'agrupar i mobilitzar gent i col·lectius de diversos punts del planeta.

Les xarxes transnacionals de defensa (XTD) poden estar integrades per ONG, associacions i col·lectius diversos, comunitats epistèmiques, etc. Una XTD es posa en marxa quan sorgeix una història, una causa vinculada amb els drets humans, injustícies de tipus econòmic o social, injustícies d'un règim polític, un greu problema mediambiental, etc. Dins d'aquestes organitzacions ens hem referit a Amnistia Internacional (MST).

Ens hem detingut en les comunitats epistèmiques (CE) o científiques que han incidit en la política internacional, com ho va fer el Club de Roma. En sentit estricte, aquesta organització no estava conformada per científics, però la causa que provoca la seva creació va requerir la participació de científics, intel·lectuals i professionals. Sabem que la causa darrere del Club eren les pro-

blemàtiques d'abast global, que considerava el tipus de desenvolupament industrial i la manera com s'explotaven els recursos naturals com a amenaces per al planeta. Així, una CE és un grup de persones sense ànim de lucre, compromeses amb una causa comuna, geloses de la seva independència enfront de grups d'interès, que busquen incidir en la política i en la consciència del públic sobre un problema comú.

D'altra banda, hem discutit l'ambigüitat en el significat dels *think tanks*. Hem considerat el Transnational Institute com una CE, però hi ha autors que ho conceben com un *think tank* (TT). No obstant això, per a no caure en confusió, recomanem tenir present els objectius, els principis i la independència d'una organització o col·lectiu. Avui hi ha CE no interessades a incidir en la política, ni a polititzar les seves recerques. Alguns TT col·laboren amb corporacions governamentals, és a dir, que no els defineix la seva independència. Però les CE o els TT que interessen en aquest mòdul són aquells que incideixen o busquen incidir en l'agenda política dels governs o en l'agenda internacional.

Els moviments socials globals en línia (MSGL), també denominats activisme digital o ciberactivisme, han cobrat una gran importància en la política interna i internacional. Són la màxima expressió de la revolució de la tecnologia de la informació i la comunicació. Les eines que la web 2.0 ha posat a la disposició de noves organitzacions, com Avaaz i Change.org, també han enriquit l'activitat transnacional d'ONGI, MST i XTD. Els programaris i les eines multimèdia han millorat la relació entre els actors de la societat civil. L'intercanvi d'idees, opinions, elaboració de documents per a la defensa d'una causa o l'organització d'una campanya s'han vist facilitats.

Els estudis dels nous moviments socials han començat a incorporar els possibles efectes d'aquests moviments globals en línia, per exemple, la participació d'individus i col·lectius en la política per mitjà d'internet és una qüestió que hem de tenir present, principalment en la mesura que aquestes organitzacions conservin la seva independència política dels grups d'interès. Saber si les persones guanyen consciència política perquè s'adscriuen a Avaaz o a Change.org és un tema important que, a més, pot servir per comparar el grau d'implicació de la gent en una organització fent un clic, o en una altra a la qual cedeix part del seu temps. Vinculat amb això últim trobem la qüestió de la identitat col·lectiva. Poden els MSGL dotar-nos d'una identitat col·lectiva que lluiti per una causa? Aquests i altres aspectes són qüestions que cal tenir en compte si estudiem la presència d'aquests MSGL en l'àmbit local o global.

En els apartats següents ens hem concentrat en el context històric de l'economia global i la seva relació amb les mobilitzacions generades al llarg de 1990. Des de 1988 fins l'any 1999 hem estudiat les mobilitzacions al voltant del Banc Mundial (BM), el Fons Monetari Internacional (FMI) i el G7, principalment. Van ser dues causes que van aglutinar col·lectius entorn d'aquests

organismes governamentals internacionals (OGI) i que van provocar el sorgiment de xarxes i moviments globals: la crisi del deute extern a països pobres i en desenvolupament i les crisis financeres globals de mitjan anys noranta.

Al continent americà, les mobilitzacions es van concentrar al començament de 1990 en les negociacions del primer tractat de lliure comerç inspirat en les polítiques neoliberals, aquelles que van fomentar les obertures dels mercats i la protecció de les inversions estrangeres a costa de la reducció del paper de l'Estat. Aquest tipus d'acords que anteposen els interessos de les corporacions als drets laborals i contra la subsistència dels pobles originaris vinculats amb el camp, com és el cas de molts països llatinoamericans, contribuïran al sorgiment del moviment zapatista de 1994, reconegut en l'àmbit global com a potenciador de les protestes i mobilitzacions fins a les acaballes del segle XX.

La dècada de 1990 va constatar l'agència de moviments i nous actors no estatals en la política mundial. La capacitat per alterar l'agenda del G7, que congrega els països amb més poder polític i econòmic, a més d'obligar el BM i l'FMI a explicar els seus plans d'ajust als països en desenvolupament, o demanar-los que reconsideressin la qüestió del deute extern dels països pobres, no té punt de comparació amb una altra època. Tal com han argumentat els diversos autors que hem consultat, aquests actors socials estan configurant la política mundial, els temes que conformen l'agenda internacional, i estan exigint rendició de comptes, i fent-ho contribueixen d'alguna manera a democratitzar la política i les pròpies institucions.

Polititzar l'agenda del comerç internacional va qüestionar l'ordre econòmic mundial representat pels OGI assenyalats. Si bé és cert que els anys de protestes, que van desembocar a Seattle 1999, no van conduir a reestructurar l'ordre mundial, també ho és que s'ha demostrat als estats, als règims internacionals i a les corporacions transnacionals que la societat organitzada ja no està absent de la discussió de les problemàtiques globals. Seattle encara està en el record de la gent, encara més entre els col·lectius que hi van participar i en el públic. Es pot dir que va deixar el terreny abonat de com van sorgir el Moviment per la Justícia Global (MJG), el Fòrum Social Mundial (FSM), les mobilitzacions entorn de les conferències ministerials de l'OMC i al voltant del G7, del BM i de l'FMI.

Les protestes als països àrabs entre 2010 i 2012 són un ressò de l'MJG i de l'FSM, tot i que les seves exigències eren de caràcter intern. Trobem encara més ressò d'aquests moviments globals en les manifestacions del moviment d'indignats i en les protestes d'*Occupy Wall Street* a Nova York, al cor del poder econòmic global. Les consignes i al·lusions d'una part d'aquests dos últims col·lectius, respecte a la prevalença d'un ordre econòmic mundial que concentra la riquesa, que incrementa la bretxa entre els països rics i pobres, i a l'interior d'aquests, ens recorden que els motius perquè la gent s'organitzi i es mobilitzi continuen estant presents.

Bibliografia

- Carthy, V.; Onyett, J.** (2006). «Protest, Cyberactivism and New Social Movements: The Reemergence of the Peace Movement Post 9/11». *Social Movement Studies* (vol. 5, núm. 3, pàg. 229-249).
- Castells, M.** (2001). *La galaxia Internet. Reflexiones sobre Internet, empresa y sociedad*. Barcelona: Plaza & Janés.
- Castells, M.** (2013). *Communication Power*. UK: Oxford University Press.
- Chatfield, Ch.** (1997). «Intergovernmental and Non-Governmental Organizations to 1945». A: J. Smith i altres (1997). *Transnational Social Movements and Global Politics. Solidarity Beyond States* (pàg. 19-41). Nova York: Syracuse University Press.
- Fernández-Prados, J. S.** (2012). «Ciberactivismo: conceptualización, hipótesis y medida». *ARBOR Ciencia, Pensamiento y Cultura* (vol. 188-756, pàg. 631-639).
- Haas, P.** (1990). *When knowledge is power. Three models of change in International Organizations*. Stanford, Cal.: Stanford University Press.
- Kriesberg, L.** (1997). «Social Movements and Global Transformations». A: J. Smith i altres (1997). *Transnational Social Movements and Global Politics. Solidarity Beyond States* (pàg. 3-18). Nova York: Syracuse University Press.
- Langman, L.** (2005). «From virtual public spheres to global justice: a critical theory of international social movements». *Sociological Theory* (vol. 23, núm. 1, pàg. 42-74).
- McAdam, D.; McCarthy, J. D.; Zald, M.** (1999). *Movimientos sociales: perspectivas comparadas. Estructuras políticas, estructuras de movilización y marcos interpretativos culturales*. Madrid: Ediciones Istmo.
- Melucci, A.** (1989). *Nomads of the present. Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society*. Filadèlfia: Temple University Press.
- Melucci, A.** (1995). «The process of Collective Identity». A: H. Johnston; B. Klandermans (ed.). *Social Movements and Culture* (vol. 4). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Smith, J.; Chatfield, Ch.; Pagnucco, R.** (1997). *Transnational Social Movements and Global Politics. Solidarity Beyond States*. Nova York: Syracuse University Press.
- Snow, David A. i altres** (1986). «Frame Alignment Processes, Micromovilizations, and Movement Participation». *American Sociological Review* (vol. 51, pàg. 464-481).
- Stone, D.** (1996). *Capturing the political imagination. Think tanks and the policy process*. Portland: Frank Cass.
- Stone, Diane** (2019). «Global Policy and Transnational Administration. Intellectual currents in World Making». A: D. Stone; K. Molony (ed.). *The Oxford Handbook. Global Policy and Transnational Administration*. UK: Oxford University Press.
- Tilly, Ch.** (2002). «Repertorios de acción contestataria en Gran Bretaña 1758-1834». A: M. Traugott (2003). *Protesta social. Repertorios y ciclos de la acción colectiva*. Barcelona: Editorial Hacer.
- Tilly, Ch.** (2004b). *Social Movements, 1768-2004*. Boulder: Paradigm Publishers.
- Touraine, A.** (1995). *Producción de la sociedad*. México: UNAM.
- Vivas, E.** (2008). *Campañas, demandas e impactos del movimiento contra el endeudamiento del sur*. Madrid: El Viejo Topo.
- Willetts, P. (ed.)** (1996). *The conscience of the world. The influence of Non-Governmental Organizations in the UN system*.
- Zinn, H.** (1980). *La otra historia de los Estados Unidos*. Madrid: Siglo XXI Editores.

